

原文

Źródła

Stela z Xi'an

Ks. Dariusz Klejnowski-Różycki

Uwagi wstępne: „Źródła” to nowa rubryka, w której będziemy prezentować wybrane materiały źródłowe związane z historią chrześcijaństwa w Chinach. Według legendy chrześcijaństwo wprowadził do Chin św. Tomasz Apostoł. Nie istnieją jednak żadne źródła na ten temat, a sama legenda powstała, według najnowszych badań, w Indiach w VI w. i została przypomniana przez późniejszych misjonarzy w Chinach¹. Chrześcijaństwo, w jego nestoriańskiej formie, przybyło do Chin w VII w. Mamy z tego okresu źródła trzech rodzajów: 1. kamienna stela z Xi'an datowana na rok 781; manuskrypty znalezione w grotach koło Dunhuang datowane na VII-VIII w. (m.in. Sutra o Jezusie-Mesjaszu, Dyskusja o monoteizmie i Hymn ku czci Trójcy św.)², oraz trzy edykty cesarskie zapisane w oficjalnych kronikach z dynastii Tang³. Według tych źródeł w 635 r. dotarł do miasta Chang'an – ówczesnej stolicy Chin – mnich Aluoben. Przybył on prawdopodobnie z Persji Jedwabnym Szlakiem wraz z grupą misjonarzy (21 według inskrypcji). Pozwolono mu zbudować klasztor i rozpocząć pracę misyjną. W ciągu następnych 200 lat do Chin przybywały kolejne grupy misjonarzy i powstawały nowe wspólnoty, m.in. w Luoyang, Dunhuang, Chengdu i w Kantonie. Nie istnieją jednak żadne dane o liczbie chrześcijan. Dobre relacje z dynastią Tang skończyły się w 845 r., kiedy edykt cesarski zmusił wszystkich misjonarzy/mnichów do porzucenia klasztorów. Wszystko wskazuje na to, że chrześcijaństwo w Chinach w IX w. zanikło na kilkaset lat i utrzymało się jedynie poza granicami ówczesnych Chin, m.in. w Turkiestanie.

¹ Jürgen Tubach, *Der Apostel Thomas in China: Die Herkunft einer Tradition*, „Zeitschrift für Kirchengeschichte” 108 (1997), s. 58-74.

² Wejście do jaskini zostało zapieczętowane w roku 1036.

³ Edykt 638 zezwalający na rozkrzewianie chrześcijaństwa i budowę kościoła w Xi'an; edykt 745 nakazujący zmianę nazwy wszystkich „Bosi-si” (perskich klasztorów) na „Da Qin si”; edykt 845 zakazujący wszystkich cudzoziemskich religii, skierowany zwłaszcza przeciwko buddyzmowi.

Poniżej prezentujemy tekst i tłumaczenie inskrypcji zapisanej na kamiennej steli z Xi'an. W końcowej części z imionami mnichów na steli pojawiają się inskrypcje w języku syriackim. W niniejszym tłumaczeniu zostały one pominięte. Stela z Xi'an jest jednym z pierwszych i najważniejszych źródeł o chrześcijaństwie w Chinach. W NOTATKACH HISTORYCZNYCH prezentujemy szerszy opis obelisku. Poniżej, w nawiasach zostały podane dopowiedzenia lub uściślenia, mające służyć lepszemu zrozumieniu tekstu (PA).

Wierzchołek steli z Xi'an. Zdjęcie: Małgorzata Adamek

[Tytuł na wierzchołku steli]

大秦景教流行中國碑

Dàqín Jǐngjiào liúxíng Zhōngguó bēi

Pomnik Krzewienia w Chinach Religii Światłości z Daqin (Rzymu/Zachodu)⁴

[Tytuły po prawej stronie]

景教流行中國碑頌并序

Jǐngjiào liúxíng Zhōngguó bēi sòng bìng xù

Oda i prolog o krzewieniu w Chinach Religii Światłości
大秦寺僧景淨述

Dàqín sì sēng jǐng jìng shù

Opisany przez Jing Jing, mnicha świątyni Da Qin

[Pierwsza część tekstu, doktrynalna]

粵若常然真寂，先先而無元，

窅然靈虛，後後而妙有。

愬玄樞而造化，妙衆聖以元尊者，

其唯 我三一妙身无元真主阿羅訶歟？

Yuè ruò cháng rán zhēn jì, xiān xiān ér wú yuán,

yǎo rán líng xū, hòu hòu ér miào yǒu.

Zǒng xuán kōu ér zàohuà,

⁴ Niniejsze polskie tłumaczenie chińskiego tekstu porównywałem z fragmentami tłumaczeń na język angielski oraz francuski. Fragmenty tłumaczeń angielskich można odnaleźć w: Steve Eskildsen, *Christology and Soteriology in the Chinese Nestorian Texts*, w: *The Chinese Face of Jesus Christ*, vol. 1, ed. Roman Malek, s. 181-218, a francuskich w: Jean Charbonnier, *Histoire des chrétiens de Chine*, Paris 2002, s. 15 nn.

miào zhòng shèng yǐ yuán zūn zhě,
qí wéi wǒ sānyī miào shēn wú yuán Zhēnzhǔ Āluóhē yú?
Zaprawdę istnieje byt prawdziwy i niezmienny,
niestworzony, będący początkiem początków, niepojęty
i niewidzialny. Tajemniczo istniejący od zawsze i na
zawsze, zawierający źródło ukryte od początku, stwa-
rzający i rozwijający wszystkie rzeczy.
Przewyższając wszystkich mędrców jest jedynym nie-
stworzonym Panem świata. Czyż taki nie jest nasz Bóg
Aloha: Troista Jedność, tajemnicza istota niezrodzo-
na i prawdziwy Pan?

判十字以定四方，鼓元風而生二氣。
Pàn shí zì yǐ dìng sì fāng, gǔ yuán fēng ér shēng èr qì.
Zakreślając krzyż, wytyczył cztery strony świata.
Wprowadził w ruch pierwotne tchnienie,
wytworzył dwie zasady natury [dwa qi].

暗空易而天地開，日月運而晝夜作。
Àn kōng yì ér tiāndì kāi, rì yuè yùn ér zhòuyè zuò.
Przekształcił ciemną pustkę: pojawiły się niebo
i ziemia, słońce i księżyc zaczęły się obracać,
powstały dzień i noc.

匠成斥物，然立初人。別賜良和，令鎮化海。
Jiàng chéng zhǐ wù, rán lì chū rén.
Bié cì liánghé, lìng zhèn huà hǎi.
Wtedy stworzył wszystkie rzeczy,
a następnie postawił tam [tzn. stworzył]⁵ pierwszego
człowieka i dał mu władzę
nad oceanem i wszystkimi stworzeniami.

渾元之性，虛而不盈。素蕩之心，卒無希嗜。
Hún yuán zhī xìng, xū ér bù yíng.
Sù dàng zhī xīn, zǎo wú xī shì.
Pierwotna natura człowieka była czysta
i pozbawiona wszelkiego egoizmu
i [jeszcze niczym] nie wypełniona.
Jego duch [serce] był wolny
od nieuporządkowanej żądz

泊乎娑羅施安，鈿飾純精。
Jì hū Suōlān shī wàng, tián shì chún jīng.
Ale gdy Szatan użył swych piekielnych sztuczek
przeciw niemu (człowiekowi),
czystość jego (natury) została zbrukana.

開平大於此是之中，隲冥同於彼非之內。
是以三百六十五種，肩隨結轍。

Xián píng dà yú cǐ shì zhī zhōng,
xì míng tóng yú bǐ fēi zhī nèi.
Shì yǐ sānbǎi liùshíwǔ zhǒng, jiān suí jié zhé.
W konsekwencji 365 [duchowych bytów] różnych
nasion błędu rozplenilo się

i pozostawiło głębokie bruzdy.
Starali się utworzyć sieć praw,
aby pochwycić niewinnych.

竟⁶織法羅，或拈物以託宗，或空有以淪二，
或禱祀以邀福，或伐善以矯人。

Jìng zhī fǎ luó, huò zhǐ wù yǐ tuō zōng, huò kōng yǒu yǐ lún èr,
huò dǎo sì yǐ yāo fú, huò fá shàn yǐ jiǎo rén.
Niektórzy wskazywali na rzeczy naturalne udając,
że są prawymi przedmiotami kultu, inni na (ideę)
nieistnienia (dosł. pustki) i istnienia⁷, jeszcze inni
starali się o błogosławieństwo (szczęście lub sukces)
poprzez modlitwy i ofiary, inni znowu chętni się
własną dobrocią i gardzili innymi.

智慮營營，恩情役役。茫然無得，煎迫轉燒，
積昧亡途，久迷休復。

Zhì lǜ yíng yíng, ēnqíng yì yì. Máng rán wú dé,
jiān pò zhuǎn shāo, jī mèi wáng tú, jiǔ mí xiū fù.
Myśli człowieka zaciemniły się
w beznadziejnym pomieszaniu.
Zaślepiiony człowiek utonął w ciemnościach.
Długo błądząc poza drogą,
był niezdolny, by powrócić do swego domu.

於是 我三一分身景尊
彌施訶戢隱真威，同人出代。
Yúshì wǒ sānyī fēnshēn jìng zūn
Míshīhē jí yīn zhēn wēi, tóng rén chū dài.
Tymczasem jedna z osób [dosł. sobowtór, awatar]
naszej Trójcy, Mesjasz, który jest Świetlistym Panem
Świata, ukazał swój prawdziwy majestat
i ukazał się na ziemi jako człowiek.

神天宣慶，室女誕聖於大秦。
Shén tiān xuān qìng, shì nǚ dàn shèng yú Dàqín.
Aniołowie⁸ zwiastowali Dobrą Nowinę:
Dziewica porodziła Świętego w Daqin.

景宿告祥，波斯覲耀以來貢，
圓廿四聖有說之舊法，理家國於大猷。
Jǐng xiǔ gào xiáng, Bōsī dǔ yào yǐlái gòng,
yuán niàn sìshèng yǒu shuō zhī jiù fǎ, lǐ jiā guó yú dà yóu.
Świecąca gwiazda oznajmiała błogosławione
wydarzenie. Persowie zobaczyli jej blask i przybyli
z darami. Wypełnił stare Prawo spisane przez
dwudziestu czterech mędrców⁹, nauczał on (Mesjasz)
jak rządzić królestwem i rodziną,
naśladując wielkość jego planu.

設 三一淨風無言之新教，陶良用於正信。
Shè sānyī jìngfēng wúyán zhī xīnjiào,
táo liáng yòng yú zhèngxìn.

⁵ W tłumaczeniu użyto nawiasów okrągłych dla wyjaśnień, nawiasów kwadratowych dla słów dopisanych przez tłumacza w celu lepszego zrozumienia tekstu.

⁶ *Jìng* 竟 – walka, konkurs.

⁷ Krytyka buddyjskiej idei pustki.

⁸ *Shén tiān* 神天 – aniołowie, dosł. duchy niebiańskie.

⁹ Liczba Mędrców odnosi się do nazw ksiąg Starego Testamentu.

Przekazując przez Czysty Wiatr (Ducha Świętego), inną osobę Trójcy, swą nową, niewysłowioną naukę, dał człowiekowi zdolność do czynienia dobra poprzez prawdziwą wiarę.

制八境之度，鍊塵成真。

Zhì bā jìng zhī dù, liàn chén chéng zhēn.

Ustanowił osiem cnót, oczyścił naturę ludzką z pyłu i wezwał do doskonałości.

啟三常之門，開生滅死。

Qǐ sān cháng zhī mén, kāi shēngmiè sǐ.

Otworzył szeroko drzwi Trzech Bram (cnót) i wprowadził życie, a zniszczył śmierć.

懸景日以破暗府，魔妄於是乎悉摧。

棹慈航以登明宮，含靈於是乎既濟。

Xuán jǐng rì yǐ pò àn fǔ, mó wàng yú shì hū xī cuī. Zhào cí háng yǐ dēng míng gōng, hán líng yú shì hu jì jì.

Zawieszając lśniąca słońce,

on oświecił przebywających w ciemnościach.

Tak wszystkie sztuczki demona zostały przechytrzone.

Chwytając wiosła w łodzi miłosierdzia,

wzniósł się do pałacu światłości,

zbierając wszystkie istoty rozumne porwane przez nurt.

能事斯畢，亭午昇真。

Néng shì sī bì, tíng wǔ shēng zhēn.

Gdy wypełnił swe potężne dzieło, powrócił w samo południe do swego pierwotnego położenia (Nieba).

經留廿七部，張元化以發靈開。

Jīng liú niàn qī bù, zhāng yuán huà yǐ fā líng kāi.

Zachowało się dwadzieścia siedem wzorcowych tomów jego sutr¹⁰. Szeroko rozciągnęły się wielkie środki przemiany, a zapieczetowane drzwi błogosławionego życia zostały otwarte.

法浴水風，滌浮華而潔虛白。

Fǎ yù shuǐ fēng, dí fú huá ér jié xū bái.

Jego Prawo to zanurzenie w wodzie (chrzest)

i w Wietrze (Duchu Świętym),

obmywające z próżnych urojeń i oczyszczające ludzi,

aby mogła zakrólować biel ich natury.

印持十字，融四照以合無拘。

Yìn chí shí zì, róng sì zhào yǐ hé wú jū.

Jego ministrowie noszą krzyż jak pieczęć. Podróżują w cztery strony świata i zbierają zablakanych.

擊木震仁惠之音，東禮趣生榮之路。

Jī mù zhèn rén huì zhī yīn, dōng lǐ qù shēng róng zhī lù.

Uderzając w drewno oznajmijają dobrą nowinę miłości (humanitarności, życzliwości).

Zwracają się ku Wschodowi podczas swych ceremonii, przemierzają drogę życia i chwały.

存鬚所以有外行，削頂所以無內情。

Cún xū suǒ yǐ yǒu wàiháng, xiāo dǐng suǒ yǐ wú nèiqíng.

Pozwalają rosnać brodom na znak ich publicznej posługi, ale gołą czubek głowy (tonsura), aby pamiętać, że nie mają egoistycznych pragnień.

不畜臧獲，均貴賤於人。

Bù chù zāng huò, jūn guìjiàn yú rén.

Nie mają niewolników, ani kobiet, ani mężczyzn. Traktują wszystkich ludzi równo i nie czynią różnicy między [przełożonymi i podwładnymi].

不聚貨財，示罄遺於我。

Bù jù huò cái, shì qìng yí yú wǒ.

Nie gromadzą ani skarbów, ani bogactw, ale rozdają wszystko, co posiadają, dając przykład innym.

齋以伏識而成，戒以靜慎為固。

Zhāi yǐ fú shì ér chéng, jiè yǐ jìng shèn wèi gù.

Poszcza, aby utrzymać umysł w dyscyplinie.

Praktykują czuwania w milczeniu i są czujni,

aby zachowywać przykazania.

七時禮讚，大庇存亡。七日一薦，洗心反素。

Qī shí lǐ zàn, dà bì cúnwáng. Qī rì yī jiàn, xǐxīn fǎn sù.

Gromadzą się siedem razy na dzień,

aby adorować i oddawać chwałę.

Modlą się za żywych i za zmarłych.

Raz na siedem dni mają bezkrwawą ofiarę.

Oczyszczają swe serca i odzyskują czystość.

真常之道，妙而難名，功用昭彰，強稱景¹¹教。

Zhēn cháng zhī dào, miào ér nán míng, gān yòng zhāozhāng, qiáng chēng jǐng jiào.

Ta Droga (*Dao*) czysta i niezmienna jest tajemnicza, trudna do nazwania, ale jej chwała

jaśnieje takim blaskiem w naszych staraniach

i nazywamy ją Religią Światłości.

惟道非聖不弘，聖非道不大。

道聖符契，天下文明。

Wéi dào fēi shèng bù hóng, shèng fēi dào bù dà. Dào shèng fú qì, tiānxià wénmíng.

Droga (*Dao*) nie rozprzestrzeniłaby się,

gdyby nie było świętych (mędrców),

a święci (mędracy) nie byłiby tak wielcy,

gdyby nie Droga (*Dao*).

Odkąd święci (mędracy) i Droga (*Dao*)

są zjednoczeni jak dwie połówki,

odtąd świat jest cywilizowany i oświecony.

¹⁰ Liczba Ksiąg Nowego Testamentu.

¹¹ *Jìng* 景 to tyle, co „światło słoneczne, promienie słoneczne”; *jìng jiào* 景教 to „Religia Światłości”, którą nazywa się zazwyczaj *jìng jiào* 景教. Wynika z tego, iż *jìng* 景 (na 4. tonie) oraz *jìng* 景 (na 3. tonie) musiały być wtedy synonimami.

[Druga część, historyczna, dzieje chrześcijaństwa w Chinach]

太宗文皇帝，光華啓運，明聖臨人，大秦國有上德
曰阿羅末，占青雲而載真經，望風律以馳艱險。

Tàizōng wén huángdì, Guānghuá qǐ yùn, Míng shèng lín rén,
Dàqín guóyǒu shàng dé yuē ā luó mò,
Zhàn qīngyún ér zài zhēn jīng, Wàngfēng lǜ yǐ chí jiānxiǎn.
Taizong¹², doskonały cesarz, rozpoczął w chwale
i splendorze swe wspaniale królowanie.

Rządził swym ludem mądrze i pokazał się jako
jaśniejący mędrzec. Pewien człowiek wielkiej cnoty
zwany Alopen z królestwa Daqin,
zbadawszy znaki błękitnego nieba,
zdecydował się przynieść księgi prawdy.
Obserwując kierunek wiatrów kroczył swą drogą
pośród trudów i niebezpieczeństw.

貞觀九祀，至於長安。帝使宰臣房公玄齡，
愬仗西郊，賔迎入內。

Zhēnguān jiǔ sì, zhì yú Cháng'ān.
Dì shǐ zǎi chén Fáng gōng Xuánlíng,
Zǒng zhàng xī jiāo, bīn yíng rù nèi.

W ten sposób przybył do Chang'an dziewiątego roku
ery Zhenguan (635). Cesarz posłał swego ministra
księcia Fang Xuanling ze strażą na przedmieścia
zachodnie, aby przyjąć gościa
i przyprowadzić do pałacu.

翻經書殿，問道禁闈。深知正真，特令傳授。

Fān jīng shū diàn, wèn dào jìn wéi.
Shēn zhī zhèng zhēn, tè lìng chuánshòu.

Święte Księgi zostały przetłumaczone w bibliotece
cesarskiej. Jego wysokość badał Drogę w zakazanym
apartamencie. Będąc głęboko przekonany o jej
prawdzie, wydał dyrektywy, aby ją rozpowszechnić.

貞觀十有二年秋七月，詔曰：

「道無常名，聖無常體，隨方設教，密濟群生」。

Zhēnguān shí yǒu èr niánqiū qī yuè,
zhào yuē: „Dào wúcháng míng,
shèng wúcháng tǐ, suí fāng shè jiào, mì jì qúnshēng”.

Dwunastego roku ery Zhenguan (638), siódmego
miesiąca jesieni, dekret cesarski mówił: „*Dao* nie ma
stałej nazwy, mędrzec (święty) nie ma stałego ciała
(miejsca). Nauczanie ma znaleźć każde miejsce,
lud ma osiągnąć tajemnicę życia”.

大秦國大德阿羅末，遠將經像，來獻上京，
詳其教旨，玄妙無為，觀其元宗，生成立要。

Dàqín guó dà dé Āluótāo, yuǎn jiāng jīng xiàng,
lái xiàn shàng jīng, xiáng qí jiào zhǐ,
xuánmiào¹³ wúwéi¹⁴, guān qí yuán zōng, shēng chénglì yào.

Czcigodny Alopen z królestwa Daqin,
który przyniósł Pisma i ikony,
przybył z bardzo daleka
i przedstawił je w naszej stolicy.
Zbadawszy dokładnie naturę jego nauczania
uznajemy ją za doskonale czystą i wolną od żądz.
Zobaczywszy główne jej treści stwierdzamy,
że zawiera to, co jest ważne w życiu.

詞無繁說，理有忘筌，濟物利人，宜行天下。
Cí wú fán shuō, lǐ yǒu wàng quán, jì wù lì rén,
yí xíng tiānxià.

Jego język jest wolny od zawiłych sformułowań.
Ich zasady są [tak proste] jak ryby nie znające sieci¹⁵.
Ta doktryna jest zbawienna dla każdego stworzenia
i korzystna dla wszystkich ludzi.

所司即於京義寧坊造大秦寺一所，度僧廿一人。
Suǒsī jí yú jīng Yìníng fāng zào Dàqín sì yī suǒ,
dù sēng niàn yī rén.

Zatem ma być rozprzestrzeniana w całym imperium,
a odpowiednie władze zbudują w dzielnicy Yining, sto-
licy Daqin, świątynię prowadzoną przez 21 kapłanów.

宗周德喪，青駕西昇。

Zōng zhōu dé sàng, qīng jià xī shēng.

Kiedy cnota sławnego domu Zhou została przyćmiona,
jeździec na lazurowym wole skierował się na Zachód.

巨唐道光，景風東扇。

Jù Táng dàoguāng, jǐng fēng dōng shàn.

Ale Droga na nowo ukazała swój blask, gdy wielka
dynastia Tang zaczęła panować, gdy podmuch Religii
Światłości powiał ku Wschodowi.

旋令有司將帝寫真轉摸寺壁。

Xuán lìng yǒusī jiāng dì xiězhēn zhuǎn mō sì bì.

Następnie zostało przez władze złożone zamówienie
wykonania prawdziwego portretu cesarza,
by zawisł na ścianie świątyni.

天姿汎彩，英朗景門。聖迹騰祥，永輝法界。

Tiān zī fàn cǎi, yīng lǎng jǐng mén.

Shèng jī téng xiáng, yǒng huī fǎjiè.

Z portretu promieniował na znakomite portale
oślniewający blask niebiańskiego oblicza.
Święte rysy wytwarzały szczęśliwy wpływ i rzucały
blask stałej świetności na święte granice miasta.

案《西域圖記》及漢魏史策：大秦國，

南統珊瑚之海，北極衆寶之山；

西望仙境花林，東接長風弱水；

¹⁵ Lub: „Ich zasady są tak proste, że przetrwają jak ryby, które ominęły sieć”. Jest to interesujące porównanie, związane z prostotą, wolnością i siłą przetrwania, odniesione do ryb uwolnionych z bambusowych sieci, co wyraża słowo *quán* 筌. Sieć mogła też służyć na króliki. Por. *Le Grand Ricci numérique. Dictionnaire encyclopédique de la langue chinoise*, vol. 1, Paris 2010, nr 3032.

¹² Władal w latach 627-649.

¹³ *Miào* 妙 – stopień wyższy od dobrze, wyśmienicie.

¹⁴ *Wúwéi* 無為, tajemnicza bezczynność. Por. *Laozi*, 8. Jest to daoistyczny ideał mędrca: nie działanie, ale życie zgodnie z naturą.

Àn „Xīyù tújì” jí Hàn Wèi shícè:
 Dàqín guó, nán tǒng shānhú zhī hǎi,
 běiji zhòng bǎo zhī shān; xī wàng xiānjìng huā lín,
 dōng jiē cháng fēng ruò shuǐ;
 Zgodnie ze sławnymi „Pamiętkami Zachodnich
 Prowincji” i historycznymi księgami dynastii Han
 i Wei, królestwo Daqin dociera na południe do Morza
 Koralowego, na północy łączy się z górami wielu kosz-
 towności, na zachodzie rozciąga się w kierunku granicy
 Nieśmiertelnych i Kwiecistych Lasów, na wschodzie
 leży otwarte na gwałtowne wiatry i niezeglowne morza.

其土出火絢布、返覓香、明月珠、夜光璧；
 俗無寇盜，人有樂康。
 Qí tǔ chūhuǒ mào bù, fǎn hún xiāng, míngyuè zhū,
 yèguāng bì; sù wú kòu dào, rén yǒu lè kāng.
 Kraj wytwarza ubrania chroniące przed ogniem,
 przywracające do życia kadzidła, perły o blasku
 księżycy i połyskujące nocą klejnoty.
 Rozbójnicy i rabusie są nieznanymi,
 a ludzie cieszą się szczęściem i pokojem.

法非景不行，主非德不立。
 Fǎ fēi jǐng bùxíng, zhǔ fēi dé bù lì.
 Obowiązują jedynie znamienite prawa, a do suwerennej
 władzy zostają podnoszeni jedynie cnotliwi.

土宇廣濶，文物昌明。
 Tǔ yǔ guǎng kuò, wénwù chāngmíng.
 Ziemia jest szeroka i obszerna,
 a jej literatura¹⁶ jest zrozumiała i jasna.

高宗大帝，克恭續祖，潤色真宗；
 而於諸州各置景寺，仍崇阿羅奉為鎮國大法主。
 Gāozōng dàdì, kè gōng zǔǎn zǔ, rùnsè zhēnzōng;
 ér yú zhū zhōu gè zhì jǐng sì,
 réng chóng Āluótāo wèi zhèn guó dàfǎ zhǔ.
 Cesarz Gaozong z szacunkiem zastąpił swego przodka
 i był jeszcze bardziej dobroczynny dla instytucji
 prawdy. Sprawił, że powstały w każdej prowincji
 wspaniałe świątynie, a Alopena podniósł do godności
 wielkiego stróża doktryny państwa.

法流十道，國富元休；寺滿百城，家殷景福。
 Fǎ liú shí dào, guó fù yuán xiū;
 Sì mǎn bǎi chéng, jiā yīn jǐng fú.
 Nauka ta (prawo) przenikała przez wszystkie drogi
 (zasady) państwa, które się bogaciło i obfitowało
 w pokój. Każde miasto było pełne świątyń,
 a rodziny [w całym państwie]
 cieszyły się blaskiem i szczęściem.

聖曆年，釋子用壯，騰口於東周。先天末，
 下士大笑，訕謗於西鎬。
 Shèng lì nián, Shìzǐ yòng zhuàng, téng kǒu yú dōngzhōu.
 Xiāntiān mò, xiànshì dà xiào, shàn bàng yú xī hào.

W roku Shengli (699) przejęli władzę buddyści,
 podnieśli głos we wschodniej metropolii, na końcu
 roku Xiantian (713) niektórzy prości chłopcy w zachod-
 niej stolicy rozpowszechnili kpiny i oszczerstwa.

有若僧首羅含，大德及烈，並金方貴緒，
 物外高僧，共振玄綱，俱維絕紐。
 Yǒuruò sēng shǒu Luóhán, dà dé jí liè, bìng jīnfāng guì xù,
 wù wài gāosēng, gōngzhèn xuán wǎng, jù wéi jué niǔ.
 W tym czasie był opatem Luohan i wielce cnotliwy
 Jilie oraz inni szlacheckiego stanu ze złotych regionów,
 kapłani o wzniosłych umysłach, którzy porzucili
 wszelkie doczesne interesy, w jedności trzymali się
 wielkich zasad i zachowywali je do końca.

玄宗至道皇帝，令寧國等五王，親臨福宇，
 建立壇場。法棟暫橈而更崇，道石時傾而復正。
 Xuánzōng zhì dào huángdì, lìng níngguó děng wǔ wáng,
 qīnlín fú yǔ, jiànlì tán¹⁷ chǎng. Fǎ dòng zàn rǎo ér gèng
 chóng, dào shí shí qīng ér fù zhèng.
 Najwyższy cesarz Xuanzong zachęcany przez księcia
 z Ning i pięciu innych książąt, osobiście odwiedził
 szczęśliwą budowlę, ustanowił miejsce kultu,
 przywrócił konsekrowane belki, które tymczasowo
 zostały zwalone i wznosił święte kamienie,
 które na pewien czas zostały zbezczeszczone.

天寶初，令大將軍高力士，送五聖寫真，
 寺內安置；賜絹百疋，奉慶睿圖。
 Tiānbǎo chū, lìng dà jiāng jūn Gāo Lìshì,
 sòng wǔ shèng xiězhēn, sī nài ānzhì;
 cì juàn bǎi pǐ, fèng qìng ruì tú.
 Na początku roku Tianbao (742) zostało przekazane po-
 lecenie generałowi Gao Lishi, aby wysłać pięć świętych
 obrazów i umieścić je w świątyni.
 Sto sztuk jedwabiu towarzyszyło owemu darowi
 oraz mapy odległych krain.

龍髯雖遠，弓劍可攀；日角舒光，天顏咫尺。
 Lóng rán suī yuǎn, gōng jiàn kě pān;
 rì jiǎo shū guāng, tiān yán zhǐchǐ.
 Chociaż broda smoka była odległa,
 to ich łuki i miecze były w zasięgu ręki;
 gdy słoneczne rogi posłały swe promienie
 wtedy niebiańskie oblicze zdawało się być blisko¹⁸.

三載，大秦國有僧佶和，瞻星向化，望日朝尊。
 Sān zài, Dàqín guó yǒu sēng Jí Hé,
 zhān xīng xiàng huà, wàng rìcháo zūn.
 Trzy lata później (w roku 744) kapłan Ji He
 z królestwa Daqin, patrząc w kierunku gwiazdy [Chin],
 został pociągnięty przemieniającym blaskiem,
 obserwując słońce [tj. cesarza], przyszedł na dwór
 z godnymi kosztownościami.

¹⁷ Mandala, ołtarz, może też chodzić o świątynię.

¹⁸ Choć cesarz jest daleko, to jego moc jest wszędzie. Tak jak światło słońca, oblicze cesarza jest blisko.

¹⁶ Wen 文 to literatura, ale także synonim kultury.

詔僧羅含、僧普論等一七人，
與大德佶和，於興慶宮修功¹⁹德。

Zhào sēng Luóhán, sēng Pǔ Lùn děng yīqī rén,
yǔ dà dé jí hé, yú xìng qìng gōng xiū gōngdé.

Cesarz rozkazał kapłanowi Lohan, kapłanowi Pu Lun
i innym, w sumie siedemnastu, wraz z wielce
cnotliwym Ji He, odnowienie pałacu cesarskiego.

於是天題寺榜²⁰，額戴龍書；寶裝璫翠，灼爍丹霞；
睿扎宏空，騰凌激日。

Yúshì tiān tí sì bǎng, é dài lóng shū; bǎo zhuāng cuǐ cuì,
zhuó shuò dān xiá; ruì zhā hóng kōng, téng líng jī rì.

Sam cesarz ułożył wiersze na boki świątyni
oraz ustawiono tablice, na których widnieją cesarskie
inskrypcje. Nagromadzone kamienie emitują blask,
a ich ulotna świetlistość prześcigała rubinowe chmury.
Napisy mądrości zawieszono w pustce
wystreliwały naprzód promienie odbite w słońcu.

寵賚比南山峻極，沛澤與東海齊深。

Chǒng lài bǐ nánshān jùn jí, pèi zé yǔ dōnghǎi qí shēn.

Szczodre prezenty przekroczyły wysokość
południowego wzgórza;
łaski rozdane były głębokie jak wschodnie morze.

道無不可，所可名；聖無不作，所作可述。

Dào wú bùkě, suǒ kě kě míng;
shèng wú bùzuò, suǒzuò kě shù.

Nic nie jest poza zasięgiem prawej zasady (*dào*),
a to, co jest dopuszczalne, może zostać określone,
nic nie jest poza możliwościami świętego człowieka,
i to, co jest możliwe do zrealizowania, może być
zrobione [później].

肅宗文明皇帝，於靈武等五郡，重立景²¹寺。

元善資而福祚開，大慶臨而皇業建。

Sùzōng wénmíng huángdì, yú língwǔ děng wǔ jùn,
zhōng lì jǐng sì.

Yuán shàn zī ér fú zuò kāi, dàqìng lín ér huáng yè jiàn.

Znakomity i oświecony cesarz Suzong
przebudował znakomite świątynie w Lingwu
i w pięciu innych miejscach,
przywrócił wygląd świątyni.

Przyznał im wielkie przywileje, a radość powiększała
się, hojność się utwierdzała, a państwo się umacniało.

代宗文武皇帝，恢張聖運，從事無為。

Dàizōng wénwǔ huángdì,

huī zhāng shèngyùn, cóngshì wúwéi.

Utalentowany wojskowy cesarz Daizong kontynuował
świętą sukcesję i czcił ukryte zasady natury;

每於降誕之辰，錫天香以告成功，

頒御饌以光景衆。

měi yú jiàngdàn zhī chén, xī tiānxiāng yǐ gào chénggōng,
bān yù zhuàn yǐ guāng jīng zhòng.

zawsze na dzień wcielenia darował niebiańskie kadzidło
i nakazywał spełniać posługi, rozdawał cesarskie jadło,
aby chwałą napełniło się Znamienite Zgromadzenie²².

且軋²³以美利，故能廣生。聖以體元，故能亨毒。

Qiě qián yǐ měi lì, gù néng guǎng shēng.

Shèng yǐ tǐ yuán, gù néng tíng dú.

Niebo jest hojne w rozdawnictwie błogosławieństw,
przy czym korzyści z życia są przedłużone;
święty człowiek uosabia pierwotną zasadę cnoty,
dlatego też jest on w stanie przeciwdziałać szkodliwym
wpływowi.

我建中聖神文武皇帝，披八政以黜陟幽明，
闡九疇以惟新景命。

化通玄理，祝無愧心。

Wǒ Jiànzhōng shèng shén wénwǔ huángdì,

pī bā zhèng yǐ chù zhì yōumíng,

chǎn jiù chóu yǐ wéixīn jǐng mìng.

Huà tōng xuánlǐ, zhù wúkuì xīn.

Nasz święty, mądry i utalentowany cesarz wojskowy
Jianzhong powołał osiem galezi rządowych,
aby awansować mądrych i degradować tępych,
wyjaśniał dziewięć dziedzin, za pomocą których
odnowił znamienite dekryty. Jego przemieniający
wpływ przenikał najbardziej zawile zasady, a otwartość
jego serca wyróżniła jego nabożność [cnotę].

至於方大而虛，專靜而恕，廣慈救衆苦，

善貸被羣生者，我修行之大猷，汲引之階漸也。

Zhì yú fāng dà ér xū, zhuān jìng ér shù,

guǎng cí jiù zhòng kǔ, shàn dài bèi qún shēng zhě,

wǒ xiūxíng zhī dà yóu, jíyǐn zhī jiē jiàn yě.

Tak więc przez prawidłowe poszerzanie czystości
naszych zasad i w niezawodnej sympatii z innymi,
przez rozszerzanie współczucia ratującego tłum
od nędzy, gdy błogosławieństwo rozchodziło się na
wszystkich wokół, kultywowanie naszej doktryny
zyskało solidne podstawy, a jej wpływy
stopniowo były rozszerzane.

若使風雨時，天下靜，人能理，

物能清，存能昌，歿能樂，

Ruò shǐ fēngyǔ shí, tiānxià jìng, rén néng lǐ,

wù néng qīng, cún néng chāng, mò néng lè,

Jeśli wiatry i deszcze występują w porę,

świat będzie odpoczywał,

ludzie będą się kierować zasadą,

rzeczy [życia codziennego] będą czyste,

żyjący będą cieszyć się wygodą,

a zmarli rozradują się;

¹⁹ Wariant *gōng* 功.

²⁰ Wariant *bǎng* 榜.

²¹ *Jǐng* 景 – wygląd.

²² Być może nazwa ta jest równoważnikiem Kościoła zebranego na Eucharystii.

²³ *Qián* 乾 (w innym znaczeniu wymawia się ten znak *gān*).

念生響應，情發目誠者，我景力能事之功用也。
niàn shēng xiǎngyìng, qíng fā mù chéng zhě,
wǒ jǐng lì néng shì zhī gōng yòng yě.
myśl zrodzi odpowiednią odpowiedź,
uczucia będą wolne, a oczy szczerze;
taki jest chwalebny stan, nad osiągnięciem którego
pracujemy, my z Religii Światłości.

大施主金紫光祿大夫、同朔方節度副使、
試殿中監、賜紫袈裟僧伊斯，和而好惠，
聞道勤行。遠自王舍之城，聿來中夏，
術高三代，藝博十全。
Dà shīzhǔ jīn zǐguāng lù dàfū, tóng shuòfāng jiédù fù shǐ,
shì diànzhōng jiān, cì zǐ jiāshā sēng Yīsī,
hé ér hào huì, wén dào qín xíng.
Yuǎn zì Wángshě zhī chéng, yù lái zhōng xià,
shù gāo sāndài, yì bó shí quán.
Nasz wielki dobroczyńca, cesarski zaufany mnich Yisi
w fioletowej sutannie, tytułarny wielki polityk z Domu
Przyjęć, wtórnie związany z wojskiem, pełnomocnik
rządowy dla regionu północnego i nadzorca Pałacu
Egzaminów, był naturalnie łagodny
i zarządzał z wdziękiem; jego umysł był podatny
na zdrową doktrynę, był sumienny w działaniu,
z dalekiego miasta Wangshe (Rajagriha)
przybył odwiedzić Chiny;
jego zasady bardziej wzniosłe niż trzech dynastii,
jego praktyka była doskonała w każdym wymiarze.

始効節於丹庭，乃策名於王帳。
Shǐ xiào jié yú dān tíng, nǎi cè míng yú wáng zhàng.
Najpierw zabrał się do obowiązków związanych
z pałacem, ostatecznie jego nazwisko zapisało się
w dziedzinie militarnej.

中書令汾陽郡王郭公子儀，
初愬戎於朔方也，肅宗俾之從邁。
Zhōng shū lìng Fényáng jùn wáng guō Gōng Ziyí,
chūzǒng róng yú shuòfāng yě. Sùzōng bǐ zhī cóng mài.
Gdy drugi wiceminister książę (z) Fenyang Guo Ziyi
jako pierwszy prowadził walki w regionie północnym,
cesarz Suzong uczynił go (Yisi) swym asystentem
w podróżach.

雖見親於卧內，不自異於行間。
為公爪牙，作軍耳目。
Suī jiàn qīn yú wò nèi, bù zì yì yú hángjiān.
wèi gōng zhǎoyá, zuò jūn ěrmù.
Chociaż był prywatnym szambelanem,
nie czynił żadnej różnicy w marszu,
był jak pazury i zęby księcia,
a w sprawach militarnych był mu jak uszy i oczy.

能散祿賜，不積於家。
獻臨恩之頗黎，布辭憩之金闕。
Néng sǎn lù cì, bù jī yú jiā.
Xiàn lín ēn zhī pō lí, bù cì qì zhī jīn jiàn.

Rozdawał przyznane mu bogactwa,
nie gromadził skarbów na swój prywatny użytek,
złożył w ofierze biżuterię, którą otrzymał z cesarskiej
przychylności. Rozwinął złoty dywan pobożności,
orczył jego starożytności, lub ponownie otworzył
Huò réng qí jiù sì, huò zhòngguāng fātáng.
teraz on naprawił stare klasztory,
niebawem zwiększył on liczbę świątyń,
czcił świątynię, jak wędrowny ptak.
Chóng shì láng yǔ, rú huī sī fēi.
on dbał i ozdabiał różne gmachy,
aż przypominały upierzenie bażanta w jego locie.

更効景門，依仁施利，每歲集四寺僧徒，
虔事精供，備諸五句。
Gèng xiào jǐng mén, yī rénshī lì, měi suì jí sì sì sēngtú,
qián shì jīng gòng, bèi zhū wǔ jù.
A ponadto uprawiając dyscyplinę Religii Światłości,
rozdawał swoje bogactwa w czynach życzliwości²⁴,
każdego roku gromadził ubogich z czterech świątyń
na święte nabożeństwo i pelen szacunku
i zaangażowania zajmował się nimi przez pięćdziesiąt
dni w oczyszczeniu i przygotowaniach.

餒者來而飭之，寒者來而衣之，
病者療而起之，死者葬而安之。
Wèi zhě lái ér fàn zhī, hán zhě lái ér yī zhī,
bìng zhě liáo ér qǐ zhī, sǐzhě zàng ér ānzhī.
Głodni przychodzili i zostawali nakarmieni,
Cierpiący z zimna (nadzy) przychodzili i zostawali
odziani, chorymi się opiekowano, a oni wracali
do zdrowia, zmarłych grzebano w pokoju.
清節達娑，未聞斯美。白衣景士，今見其人。
Qīng jié dá suō, wèi wén sī měi.
Báiyī jìng shì, jīnjiàn qí rén.
Nawet wśród najczystszych i ascetycznych buddystów
nie słyszano o takich doskonałościach,
odziani na biało członkowie Znamienitego
Zgromadzenia.

願刻洪碑，以揚休烈。
Yuàn kè hóng bēi, yǐ yáng xiū liè.
Pragniemy wyryć dużą tablicę, aby opisać
ich wielkoduszne czyny.

[Trzecia część, oda]

詞曰：
真主元元，湛寂常然。摧輿匠化，起地立天。
Cí yuē: Zhēnzhǔ yuán yuán,
zhàn jì cháng rán. Quán yú jiàng huà, qǐ dì lì tiān.
Rzekli:²⁵ Prawdziwy Pan jest bez pochodzenia,

²⁴ Kultywując konfucjańską cnotę *ren*.

²⁵ Poniższy fragment ma szczególnie poetycki charakter ody
w formie czteroznakowych, rytmicznych wersów.

głęboki, niewidzialny i niezmienny.
Z mocą i zdolnością doskonalenia i przekształcania,
wzniósł ziemię i utwierdził niebiosy.

分身出代，救度無邊。

Fēnshēn chū dài, jiùdù wúbiān.

Podzielony w naturze²⁶, przyszedł na świat,
aby zbawić²⁷ i pomóc bezgranicznie.

日昇暗滅，咸證真玄。

Rì shēng àn miè, xián zhèng zhēn xuán.

Słońce wzeszło, a ciemności zostały rozwiane,
wszystkie świadectwa odnosiły się do prawdziwego
oryginału [tajemnice zostały odsłonięte].

赫赫文皇，道冠前王；乘時撥亂，軋廓坤張。

Hèhè wén huáng, dào guān qián wáng;

chéng shí bō luàn, qián kuò kūn zhāng.

Chwalebny, olśniewający i znakomity cesarz,
który przejął zasady poprzednich monarchów,
korzystając z okoliczności stłumił niepokoje,
niebo rozpostarło się, a ziemia się poszerzyła.

明明景教，言歸我唐。翻經建寺，

存歿舟航；百福偕作，萬邦之康。

Míngmíng jǐngjiào, yán guī wǒ Táng.

Fān jīng jiàn sì, cún mò zhōuháng;

bǎi fú xié zuò, wàn bāng zhī kāng.

Kiedy czysta i jasna Religia Światłości
została wprowadzona do naszej dynastii Tang,
pisma zostały przetłumaczone, a świątynie zbudowane,
a prom²⁸ łączący żyjących i zmarłych został wprawiony
w ruch. Splywał każdy rodzaj błogosławieństwa
i każde królestwo mogło cieszyć się pokojem.

高宗纂祖，更築精宇，和宮敞朗，遍滿中土。

Gāozōng zuǎn zǔ, gèng zhù jīng yǔ,

hé gōng chǎng lǎng, biàn mǎn zhōng tǔ.

Gdy Gaozong udał się do przodków,
odbudował gmach czystości,
pałace zgody obszerne i lekkie,
obejmujące ziemię wzdłuż i wszerz.

真道宣明，式封法主；人有樂康，物無灾苦。

Zhēndào xuānmíng, shì fēng fǎ zhǔ;

rén yǒu lè kāng, wù wú zāi kǔ.

Prawdziwa doktryna została jasno oznajmiona,

odpowiedzialni za świątynię zostali wyznaczeni
(powołani) we właściwej formie (wyświęceni),
lud cieszył się szczęściem i pokojem,
a inne istoty wyzbyły się nieszczęścia i cierpienia.

玄宗啓聖，克修真正；御榜揚輝，天書蔚映。

Xuánzōng qǐ shèng, kè xiū zhēnzhèng;

yù bǎng yáng huī, tiān shū wèi yìng.

Gdy Xuanzong rozpoczął swą świętą działalność
sam uprawiał prawdę i prawość,
jego cesarskie tablice rozblęskły blaskiem
a niebiańskie pisma niezmiennie odbijały ich splendor.

皇圖璀璨，率土高敬；庶績咸熙，人賴其慶。

Huáng tú cuǐcàn, shuài tǔ gāo jìng;

shù jī xián xī, rén lài qí qìng.

Cesarskie włości były bogate i luksusowe,
a cała ziemia oddawała im hołd,
przedsiębiorczość kwitła, a lud cieszył się dobrobytem.

肅宗來復，天威引駕；聖日舒晶，祥風掃夜。

Sùzōng lái fù, tiān wēi yǐn jià;

shèng rì shū jīng, xiáng fēng sǎo yè.

Gdy przyszedł Suzong rozpoczął na nowo,
a niebiańska godność znaczyła cesarskie ruchy.
Święty jak czystość blasku księżyca
roznosił szczęście jak nocne wichury.

祚歸皇室，祆²⁹氛永謝；

止沸之塵，造我區夏。

Zuò guī huángshì, xiān fēn yǒng xiè;

zhǐ fèi dìng chén, zào wǒ qū xià.

Szczęście zwróciło się w kierunku domu cesarskiego,
a wpływy Ormuzda oddaliły się.

Wzburzenia ustały, a powstania zostały stłumione,
a zatem nasza dynastia została utwierdzona.

代宗孝義，德合天地；開貸生成，物資美利。

Dàizōng xiàoyì, dé hé tiāndì;

kāi dài shēngchéng, wùzī měi lì.

Synowska sprawiedliwość Daizong
połączyła w cnocie niebo z ziemią.

Gościnnie nasycił żyjących,
a z mienia uczynił środek niesienia ratunku.

香以報功，仁以作施；暘谷來威，月窟畢萃。

Xiāng yǐ bào gōng, rén yǐ zuò shī;

yáng gǔ lái wēi, yuè kū bì cuì.

Kadzidłem nagradzał zasłużonych,
przez humanitarność rezygnował ze swych należności.

²⁶ Słowo *fēnshēn* 分身 tłumacząc tu jako „natura”, oddając teologiczne znaczenie, a wcześniej tłumacząc je jako „osoba”, także odwołując się do teologicznego sensu. Jednak bliższe byłoby tłumaczenie jako „sobowtór”, czy „awatar”, albo nawet „inkarnacja”. Awatar w hinduizmie (*huàshēn* 化身) oznacza wcielenie, inkarnacja bóstwa; współcześnie jest tłumaczony jako sobowtór (niem. *Doppelgänger*).

²⁷ *Jiùdù* 救度: terminologia buddyjska i daoistyczna: pomoc ludziom wyjść poza świat doczesny, tzn. przekroczyć wszelkie cierpienie i trudności. *Jiù* 救 oznacza „uratować”, „zaoszczędzić”, „zbawić”.

²⁸ *Zhōuháng* 舟航 dosł. statek: tzn. pomoc.

²⁹ *Xiān* 祆, najprawdopodobniej chodzi o Ormuzda lub Ahura Mazda (dosł. Pan Mądry, Pan Wszystkowiedzący; staroperski: Ahuramazda, średnioperski: Ohrmazd, Ormuzd, Hormuzd, Ohrmizd) – najwyższe bóstwo w religiach irańskich: mazdaizm i zaratusztrianizm. Bóg stworzyciel, walczący stale ze Złym Duchem Arymanem. Stwórca świata i ładu w kosmosie i praw nim rządzących, uosobienie ładu i absolutnej mądrości. Jego symbolem jest oczyszczający ogień. Wyobrażany był w postaci uskrzydłonej tarczy słonecznej.

Słońce³⁰ dolinę odziało w prestiż,
księżyc w grocie dopełnił rękodziela.

建中統極，聿修明德；武肅四溟，文清萬域。

Jiànzhōng tǒng jí, yù xiūmíng dé;

wǔ sù sì míng, wénqīng wàn yù.

Jianzhong zaczął rozwijać cywilizację inteligencji
i cnoty. Jego wojskowa czujność rozpostarta na cztery
morza, a jego czystość ogarniała wszystkie ziemie.

燭臨人隱，鏡觀物色；六合昭蘇，百蠻取則。

Zhú lín rén yǐn, jìng guān wùsè;

liùhé zhāo sū, bǎi mán qǔ zé.

Jego światło przenikało tajemnice ludzi,
a różnorodność spraw przeglądała się w nim
jak w zwierciadle.

On rozpostarł ożywiający wpływ na cały świat,
a wszystkie obce narody wzięły go za przykład.

道惟廣兮應惟密，強名言兮演三一；

Dào wéi guǎng xī yīng wéi mì,

qiáng míngyán xī yǎn sānyī;

Prawdziwa doktryna (Droga) jakże jest rozległa!
Odpowiedzieć można w minutę, ale jak trudno ją na-
zwać, aby objaśnić Troistą Jedność (Trójcę Świętą).

主能作兮臣能述，建豐碑兮頌元吉。

zhǔ néng zuò xī chén néng shù, jiàn lǐ bēi xī sòng yuánjí.

Władca ma moc działania, gdy ministrowie przekazują
dalej. Wznosimy ten szlachetny pomnik na cześć wiel-
kiego szczęścia.

大唐建中二年歲在作噩太族月七日大耀森文日建
立，時法主僧寧恕知東方之景衆也。

Dà Táng Jiànzhōng èr nián suì zài zuò è tài cù yuè qī rì dà

yào sēn wén rì jiàn lì,

shí fǎ zhǔ sēng níng shù zhī dōngfāng zhī jìng zhòng yě.

Niniejsza stela zostaje wzniesiona w drugim roku
panowania Jianzhong z dynastii Tang [781 r.] siódmego
dnia pierwszego miesiąca, w niedzielę [siódmy dzień].
W tym czasie wyświęcony [na biskupa] mnich Ningshu
był znany we wspólnocie Kongregacji Znakomitych
na Wschodzie (Religii Światłości).

朝議郎前行台州司士參軍呂秀巖書 助檢校試太常卿
賜紫袈裟寺主僧業利。

Cháo yì láng qián xíng táizhōu sī shì cānjūn lǚ xiùyán shū

zhù jiǎn jiào shì tài cháng qīng cì zǐ jiāshā sì zhǔsēng yèlì.

Zapisane przez Lü Xiuyan'a, Sekretarza Rady, dawniej
Wojskowego Kuratora dla Taizhou, jako asystent eg-
zaminacyjny służył wysoki urzędnik państwowy [do
sprawy rytuału], który otrzymał od cesarza fioletową
sutannę – opat klasztoru – Yeli.

[Czwarta część, imiona mnichów]

檢校建立碑僧行通僧靈寶

Jiǎn jiào jiàn lì bēi sēng Xíngtōng sēng Língbǎo

Dogład nad budową steli mieli

Mnich Xingtong, mnich Lingbao

[Po lewej stronie w pierwszej linii]

大德曜輪

Dà dé yào lún

Wielce czcigodny krąg

僧日進僧遙越僧廣德僧和吉

Sēng Rìjìn sēng Yáoyuè sēng Guǎngdé sēng Héjí

Mnich Rijin, mnich Yaoyue,

Mnich Guangde, mnich Heji,

僧惠明僧寶達僧拂林僧福壽

Sēng Huìmíng sēng Bǎodá sēng Fúlin sēng Fúshòu

Mnich Huiming, mnich Baoda,

Mnich Fulin, mnich Fushou

[Po lewej stronie w drugiej linii]

僧崇敬僧延和僧惠通

Sēng Chóngjìng sēng Yánhé sēng Huìtōng

Mnich Chongjing, mnich Yanhe, mnich Huitong

[Po lewej stronie w trzeciej linii]

僧乾祐僧元一僧敬德僧利見

Sēng Qiányòu sēng Yuányī sēng Jìngdé sēng Lìjiàn

Mnich Ganyou, mnich Yuanyi,

Mnich Jingde, mnich Lijian,

僧玄真僧仁惠僧曜源僧昭德

Sēng Xuánzhēn sēng Rénhuì sēng Yàoyuán sēng Zhāodé

Mnich Xuanzhen, mnich Renhui,

Mnich Yaoyuan, mnich Zhaode,

僧文明僧文貞僧居信僧來威

Sēng Wénmíng sēng Wénzhēn sēng Jūxìn sēng Láiwei

Mnich Wenming, mnich Wenzhen,

Mnich Juxin, mnich Laiwei

[Po lewej stronie w czwartej linii]

僧敬真僧還淳僧靈壽僧靈德

Sēng Jìngzhēn sēng Huánchún sēng Língshòu sēng Língdé

Mnich Jingzhen, mnich Huanchun,

Mnich Lingshou, mnich Lingde,

僧英德僧冲和僧凝虛僧普濟

Sēng Yīngdé sēng Chōnghé sēng Níngxū sēng Pǔjì

Mnich Yingde, mnich Chonghe,

Mnich Ningxu, mnich Puji,

僧聞順僧光濟僧守一

Sēng Wénshùn sēng Guāngjì sēng Shǒuyī

Mnich Wenshun, mnich Guangji, mnich Shouyi

³⁰ Dosl. yang 陽 (w opozycji do yin 陰), etym. oświetlona strona
wzgórza, odnosi się do dwóch podstawowych sił w kosmologii
chińskiej.

[Po prawej stronie w pierwszej linii]

老宿耶俱摩 Lǎo sù Yējùmó

Przewielebny Yejumo

僧景通僧玄覽僧審慎僧法源

Sēng Jǐngtōng sēng Xuánlǎn sēng Shěnshèn sēng Fǎyuán

Mnich Jingtong, mnich Xuanlan,

Mnich Shenshen, mnich Fayuan,

僧立本僧和明僧光正僧內澄

Sēng Lìběn sēng Hé míng sēng Guāngzhèng sēng Nèichéng

Mnich Liben, mnich Heming,

Mnich Guangzheng, mnich Neicheng

[Po prawej stronie w drugiej linii]

僧崇德僧太和僧景福僧和光

Sēng Chóngdé sēng Tàihé sēng Jǐngfú sēng Héguāng

Mnich Chongde, mnich Taihe,

Mnich Jingfu, mnich Huguang,

僧至德僧奉真僧元宗僧利用

Sēng Zhìdé sēng Fèngzhēn sēng Yuánzōng sēng Lìyòng

Mnich Zhide, mnich Fengzhen,

Mnich Yuanzong, mnich Liyong,

僧玄德僧義濟僧志堅

Sēng Xuándé sēng Yìjì sēng Zhìjiān

Mnich Xuande, mnich Yiji, mnich Zhijian,

僧保國僧明一

Sēng Bǎoguó sēng Míngyī

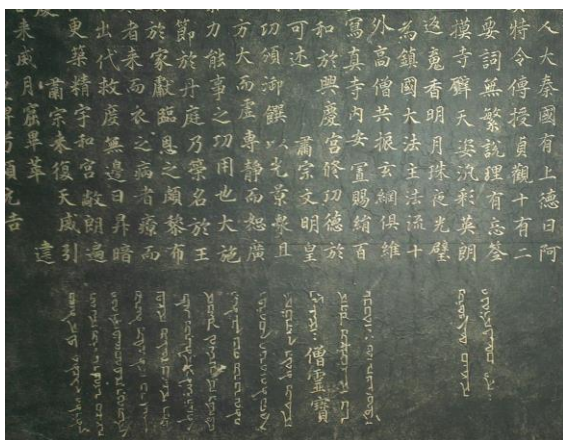
Mnich Baoguo, mnich Mingyi

[Po prawej stronie w trzeciej linii]

僧廣德僧去甚僧德建

Sēng Guǎngdé sēng Qùshèn sēng Déjiàn

Mnich Guangde, mnich Qushen, mnich Dejian.

Dolny fragment kopii steli: napisy w języku chińskim i syryjskim. Zdjęcie: Piotr Adamek, Monumenta Serica

12 VI 2015

Konferencja naukowa na UKSW

9.30 – 12.30 – prelekcje:

Bp Jerzy Mazur SVD

Kard. Fernando Filoni

Abp Henryk Hoser SAC

Bp Jan Piotrowski

Od 14.00 Panel dyskusyjny

„Odnowić zapal misyjny”

18.00 – Msza św. w katedrze św.

Floriana pod przew. abp. Celestino

Migliore, Nuncjusza Apostolskiego

13 VI 2015

Dziecięca stacja kongresowa:

Warszawa „Torwar”,

ul. Łazienkowska 6A

od 9.30 do 14.30

Młodzieżowa stacja kongresowa:

Bazylika Najsw. Serca Pana Jezusa

Od 10.00 – 21.30

Stacja Kongresowa Dorosłych:

Warszawa, Plac Grzybowski,

Kościół Wszystkich Świętych

Od 8.30 – 21.30

14 VI 2015

**Niedziela Kongresowa
w archidiecezjach i diecezjach**

www.misje.pl/kongres-misyjny

歷史

Notatki historyczne

Pierwsze pojęcia teologiczne
w języku chińskim
na nestoriańskiej steli z Xi'an

Ks. Dariusz Klejnowski-Różycki

O początku chrześcijaństwa w Chinach zwykle się myśleć w kontekście działań podjętych przez Matteo Ricciego i misji jezuitów z XVI i XVII w.¹. Zaslugi owych misjonarzy są nie do przecenienia, a ich dzieło trwa do dzisiaj. Potrafili oni dokonać wyjątkowej inkulturacji, która bardzo głęboko stopiła się z konfucjańskim systemem filozoficzno-etycznym, co było ewenementem na skalę światową. Franciszkanie chętnie eksponują wcześniejsze misje w Chinach z XIII w., związane z postacią Jana z Montecorvino (1247–1328), który miał być pierwszym katolickim misjonarzem w Chinach, a na pewno był pierwszym arcybiskupem Pekinu.

Tymczasem warto przypomnieć, że chrześcijaństwo dotarło do Chin o wiele wcześniej, bo na początku VII w., co należy wiązać z misją Alopena Abrahama². Z tamtych czasów pochodzi jedno z pierwszych źródeł spisanych w języku chińskim, prezentujące chrześcijaństwo i rozwijający się Kościół. Jest nim stela z Xi'an, której pełny tekst z próbą polskiego tłumaczenia podajemy w dziale ŹRÓDŁA. Misja Alopena zapoczątkowała tworzenie chrześcijańskich struktur kościelnych w całym Chinach, dokonując równie, a może nawet bardziej interesującego zabiegu inkulturacyjnego niż za czasów Ricciego. Chrześcijanie nestoriańscy, posługujący się rytmem syryjskim, doprowadzili do stopienia się chrześcijańskiej terminologii z typowo chińskimi pojęciami daoistycznymi i buddyjskimi w sposób niezwykle prosty i naturalny. Niestety, ich dzieło nie miało swojej kontynuacji i zostało zapomniane. W badaniach nad teologią

chińską ich dorobek jest istotny, ponieważ ukazuje pierwsze próby oddania terminologii dogmatycznej za pomocą kategorii filozoficzno-religijno-językowych istniejących w świecie chińskim³.

1. Opis steli nestoriańskiej

Stela z Xi'an jest kamienną tablicą z inskrypcją z czasów dynastii Tang (618–907), mającą 197 cm wysokości, ustawioną na rzeźbionych żółwiach. W całości monument ma 279 cm wysokości, 92,5 cm szerokości u góry i 102 cm szerokości na dole. Na wierzchołku wygrawerowany jest tekst tytułarny: *Dà-qín Jīngjiào liúxíng Zhōngguó bēi* 大秦景教流行中國碑, czyli: Pomnik Krzewienia w Chinach Religii Światłości⁴.

Stela odkryta została przez chińskich robotników w 1623 r. w okolicy dzisiejszego Xi'an w Chinach, stąd jej potoczna nazwa. Jest to czarna, wapienna płyta, na której w 781 r. wryty został chiński tekst edyktu tolerancyjnego cesarza Taizong z 638 r. Informuje on o pojawieniu się nestoriańskiej misji Alopena w Chang'an, ówczesnej stolicy Chin. Część tekstu zapisana jest w syryjskim, liturgicznym języku Kościoła nestoriańskiego. Stela została ustawiona około 781 r. w miejscu dawnego klasztoru nestoriańskiego. Według napisu na steli, autorem tekstu był pochodzący z terytorium obecnego Afganistanu mnich Jingjing 景淨. Jego imię znaczy „Czysty religii światła”. Jest on identyfikowany z Adamem, którego imię pojawia się na steli w języku syryjskim.

U góry steli wryty krzyż wyrastający z kwiatu lotosu (symbol buddyjski), a po bokach chmury i perły (symbole daoistyczne). Stela, wraz z tekstem, w którym terminologia chrześcijańska przeplata się z daoistyczną, buddyjską i konfucjańską, stanowi dowód, że po półtora wieku od czasu przybycia do Chin, nestorianizm stał się

¹ Felix Alfred Plattner, *Gdy Europa szukała Azji*, tłum. Antoni Starzeński, Mieczysław Bednarz, Kraków 1975.

² Można spotkać różną pisownię w opracowaniach: Aleben, Aluoben, Olopen, Olopan, Olopuen, *Áluóbēn* 阿罗本.

³ *Jingjiao. The Church of the East in China and Central Asia*, eds. Roman Malek, Peter Hofrichter, Sankt Augustin 2006. Jest to praca (703 strony) w całości poświęcona tematowi chrześcijaństwa nestoriańskiego w Chinach i pierwszych wysiłków teologiczno-organizacyjnych Kościoła.

⁴ Zdjęcie steli: P. Henri Havret SJ, *La stèle chrétienne de Si-Ngan-fou*, Chang-Hai 1895, strona tytułowa.

elementem chińskiego synkretyzmu religijnego. Samo chrześcijaństwo jest na steli określane jako *Dàqín jǐng jiào* 大秦景教, czyli „religia światła z Daqin (Rzymu/Zachodu)”⁵.

Pierwszym Europejczykiem, który miał okazję obejrzeć stelę, był w 1625 lub 1626 r. jezuicki misjonarz Nicolas Trigault, który streścił tekst i zapisał go w języku łacińskim. Pełnego przekładu dokonał w 1652 r. polski jezuita Michał Boym⁶. Treść steli wywołała wielkie poruszenie w Europie, gdzie uznano ją za jezuickie fałszerstwo. Zarzuty o nieautentyczności steli wysuwali m.in. Voltaire, Teofil Spitzel, orientalista Georg Horn, czy dominikanin Domingo Navarette. Obecnie autentyczność steli nie budzi żadnych wątpliwości⁷. Oryginał steli jest obecnie przechowywany w muzeum Beilin (Lesie Stel) w Xi'an, a jej kopię wystawiono przy Pałacu Daqin⁸.

Pomimo że znaczenie tekstu nestoriańskiej steli z Xi'an jest wyjątkowe, to jednak trudno znaleźć całościowe opracowania na jego temat. W języku polskim pierwszy przekład inskrypcji opublikowano dopiero w ostatnim czasie⁹. W językach europejskich tłumaczenia pojawiły się wcześniej, choć było ich niewiele¹⁰, a obecne najczęściej dotyczą jedynie bardziej interesujących fragmentów. Nawet w kilkutomowym dziele pod red. Romana Malka *The Chinese Face of Jesus Christ* znajdziemy angielskie tłumaczenie jedynie

jednej czwartej oryginalnego tekstu¹¹. Jean Charbonnier w sposób interesujący zajmuje się tylko tymi fragmentami, na podstawie których opisuje początki Kościoła w Chinach¹². Badaczem, który w sposób najpełniejszy zbadał dokumenty nestoriańskie w Chinach jest Japończyk Yoshiro Saeki¹³.

2. Oryginalny tekst chiński i tłumaczenie polskie

Stela nestoriańska z Xi'an zawiera 1780 chińskich znaków i kilkadziesiąt syryjskich. Tekst można podzielić na cztery części. Pierwsza część jest doktrynalna: za pomocą kategorii daoistycznych i buddyjskich próbuje opisać, czym jest religia chrześcijańska. Druga część jest historyczna i dokumentuje dzieje chrześcijaństwa w Chinach na przestrzeni 150 lat. Jest to część najobszerniejsza, będąca w swej treści wysławianiem kolejnych cesarzy sprzyjających chrześcijaństwu, hołdem składanym misjonarzom i dobrodziejom Kościoła. Trzecia część ma charakter poetyckiej ody, odznacza się kunsztowną strukturą czteroznakową, w innej formie powtarza treści z części drugiej. Czwarta część to podpisy – dokumentacja imion autorów tekstu steli, tych, którzy ją grawerowali, tworzyli, oraz znaczących osób w ówczesnym Kościele chińskim. Występuje również szereg imion mnichów-kapłanów, będącymi ówczesnymi misjonarzami. Tekst na steli zapisany jest w dawnej konwencji: z góry na dół, z prawej strony w kierunku lewej. Niektóre ze znaków nie występują już we współczesnej chińszczyźnie.

Jest to tekst starożytny, posługujący się zwrotami sugestywnymi i lakonicznymi¹⁴, świadomie nawiązujący do stylu wypowiedzi daoistycznych, podobnych do stylu Laozi 老子 albo Zhuangzi 莊子. Część będąca poetycką odą, swymi sformułowaniami przypomina „Księgę Drogi i Cnoty” *Dao de jing* 道德經. I tak jak znajdziemy diametralnie różne, niepodobne do siebie tłumaczenia tekstu Laozi, tak może, a nawet powinno być z tekstem steli z Xi'an. Stare klasyczne teksty chińskie są pisane z dbałością o maksymalną zwieżłość znaków, stosują jedynie esencjonalne znaczenie, a czasem jedynie sugerują owo znaczenie. Mało w którym języku tak mocno dochodzi do głosu prawda, że tłumaczenie jest interpretacją tekstu oryginalnego, jak ma to miejsce z tek-

⁵ Gunner B. Mikkelsen, „Quickly Guide me to the Peace of the Pure Land”: *Christology and Buddhist Terminology in the Chinese Manichaeon Hymn Scroll*, w: *The Chinese Face of Jesus Christ*, ed. Roman Malek, vol. 1, Sankt Augustin 2002, s. 219-242.

⁶ Jan Konior 高仁安, *Pionierzy inkulturacji chrześcijaństwa – Matteo Ricci SJ i Michał Boym SJ*, w: 中国的基督论. *Chrystologia chińska. Teologia i Kościół w kontekście chińskim*, red. Dariusz Klejnowski-Różycki 柯達理, Opole 2008, s. 133-155.

⁷ Steve Eskildsen, *Christology and Soteriology in the Chinese Nestorian Texts*, w: *The Chinese Face of Jesus Christ*, dz. cyt., s. 181-218.

⁸ Jean Charbonnier, *Histoire des chrétiens de Chine*, Paris 2002, s. 15 nn.

⁹ Tomasz Szyszka, *Chińskie Oblicza Jezusa Chrystusa. Wystawa autorstwa o. Romana Malka SVD. Inskrypcja steli „nestoriańskiej” z Xi'an*, „Nurt SVD” 2014, nr 1, s. 87-121.

¹⁰ Henri Havret SJ, *La stèle chrétienne de Si Ngan-fou*, Parts 1-3. Pełny tekst w j. francuskim: część 1: „Variétés sinologiques”, nr 7, Chang-hai [Shanghai]: Imprimerie de la Mission catholique 1895; część 2: „Variétés sinologiques”, nr 12; Chang-hai [Shanghai] impr. de la Mission catholique 1897; część 3: „Variétés sinologiques”, nr 20; Chang-hai [Shanghai]: Imprimerie de la Mission catholique 1902. Paul Carus, Alexander Wylie, Frits V. Holm, *The Nestorian Monument: An Ancient Record of Christianity in China, with Special Reference to the expedition of Frits V. Holm*, Chicago 1909; Xu Longfei, *Die nestorianische Stele in Xi'an. Begegnung von Christentum und chinesischer Kultur*, Bonn 2004.

¹¹ Roman Malek, *The Chinese Face of Jesus Christ*, dz. cyt., s. 352-357. *Jingjiao. The Church of the East in China...*, dz. cyt.

¹² Jean Charbonnier, *Histoire des chrétiens de Chine*, dz. cyt., s. 11-21.

¹³ Peter Yoshiro Saeki, *The Nestorian Monument in China*, London 1916; tenże, *The Nestorian Documents and Relics in China*, Tokyo 1937¹, 1951².

¹⁴ Dariusz Klejnowski-Różycki, *Uwarunkowania filozofii i religijności chińskiej*, w: *Chińskie katechezy*, red. tenże, Warszawa – Zabrze 2012, s. 260 nn.

stami chińskimi, zwłaszcza starożytnymi. O problemie związanym z tłumaczeniami chińskich tekstów pisałem więcej w pracy 中国的神学. *Teologia chińska. Uwarunkowania kulturowe pojęć trynitarnych*¹⁵, dlatego zainteresowanych odsyłam do tego tekstu, aby go tutaj nie powtarzać. Adresując swą wypowiedź do Chińczyków, jej redaktorzy posługują się formą poetycką, charakterystyczną dla filozoficznych traktatów swej epoki¹⁶.

Filozofowie chińscy byli przyzwyczajeni do wypowiedzania się w formie aforyzmów, sentencji, metafor, obrazów. Te aforyzmy muszą być krótkie i wewnętrznie niepowiązane.

Brak precyzji wypowiedzi chińskich filozofów idzie w parze z ich sugestywnością. Sugestywność jest istotną cechą wypowiedzi i kultury chińskiej, a zwłaszcza sztuki¹⁷. Czym bardziej wypowiedź jest prozaiczna, tym mniej poetycka, czym precyzyjniejsza – tym mniej sugestywna. Sztuka chińska jest niezwykle sugestywna: w poezji nawet ważniejsze jest niejednokrotnie to, czego się nie mówi niż to, co się mówi. Sugestywność „Dialogów konfucjańskich” czy „Laozi” sprawia, że są atrakcyjne. „Przełożenie” tej sugestywności na „prozę”, wytłumaczenie, pozbawiłoby te wypowiedzi ich wielorakich odcieni znaczeniowych, głębi, sprowadziłoby je do poziomu kiczu.

Sugestywność wynika wprost z natury języka chińskiego. Ową sugestywność bardzo trudno przetłumaczyć na inne języki. Sam język chiński jest „tworzywem nieskończonych znaczeń”. Gdy starożytnych filozofów chińskich czyta się w przekładzie, to traci się tę sugestywność, znaczy to jednocześnie, że traci się bardzo wiele. Przekład jest interpretacją, przekazuje jedną myśl, a oryginał zawiera ich wiele¹⁸.

Przekład tekstu steli z Xi'an, zamieszczony w rubryce ŹRÓDŁA jest właśnie taki: pozbawiony sugestywności, jest jedną z możliwych interpretacji, stworzoną przede wszystkim na użytek teologii (a nie literatury czy sinologii). Nie pretenduje do tego, żeby być literacko najlepszym, ale pragnie ukazać problem teologiczny pierwszych istotnych sformułowań doktrynalnych. [...]

3. Wnioski interpretacyjne i treści teologiczne

Tekst nestoriańskiej steli z Xi'an stanowi jedną z pierwszych prób zapisu chrześcijańskiego orę-

dzia w kulturze niezwykle odmiennej od tej, w jakiej chrześcijaństwo się zrodziło. Tekst ten stanowi nie tylko podstawę do studiów podstawowych pojęć teologii chińskiej, ale także wskazuje na ogromne możliwości inkulturacyjne chrześcijaństwa.

Pierwsza część tekstu nestoriańskiej steli z Xi'an ma charakter wybitnie doktrynalny. Po raz pierwszy w piśnianym języku chińskim oddano istotne dla chrześcijaństwa pojęcia teologiczne. Owe pierwsze wysiłki chińskich chrześcijan są istotne w badaniach nad chrześcijaństwem w Państwie Środka. Problem zapisu danego pojęcia teologicznego w języku chińskim jest związany z możliwością wyboru konkretnych konotacji, z jakimi będzie się wiązało dane pojęcie. Jost O. Zetsche, wybitny tłumacz i sinolog z Oregonu, zwraca uwagę na pierwsze próby przetłumaczenia imienia Jezus na język chiński, kiedy to chrześcijańscy mnisi korzystali z pomocy mnichów buddyjskich. Buddyjscy mnisi jednak, widząc w chrześcijaństwie pewną konkurencję, tłumaczyli tak, aby w pewien sposób zdyskredytować chrześcijaństwo. Np. słowo „Jezus” można oddać za pomocą kilkudziesięciu różnych znaków zawierających – pomimo fonetycznego podobieństwa – odmienne treści¹⁹. Znak jest jednak obrazem jakiegoś przedmiotu, zjawiska, sytuacji. Język pisany ewoluował do coraz bardziej abstrakcyjnych form, jednak i dzisiaj możemy dostrzec znaczenia pojawiające się w obrazie znaku. Poniżej przedstawiam to na kilku wybranych przykładach, przytaczanych przez Jost O. Zetschego²⁰:

- 移鼠 *Yíshǔ* – znak przedstawia biegające myszy;
- 夷數 *Yíshù* – znak przedstawia barbarzyńcę i numer;
- 耶穌 *Yēsū* – znak przedstawia ucho, obwarowane miasto, ziarno zboża, połów (ryb), ideę ożywiania, zmartwychwstania.

Równie zaskakujące mogą być próby fonetycznego oddania słowa „Mesjasz”, którym przyporządkowano znaki o konkretnych zakresach znaczeniowych, wynikających z obrazów zawartych w chińskich znakach²¹:

- 彌施訶 *míshīhē* (wypełniać + nakładać + winić) występuje na steli z Xi'an, wskazuje na korzenie syryjskiej fonetyki;
- 彌師訶 *míshīhē* (wypełniać + dzielić + winić);
- 彌尸訶 *míshīhē* (wypełniać + zwłoki + winić);
- 迷詩所 *míshīsuǒ* (entuzjasta-rozentuzjasmowany + poezja + przez).

Interesujące staje się zatem jak sobie poradzili pierwsi chrześcijanie z zapisem podstawowego wykładu do-

¹⁵ Dariusz Klejnowski-Różycki, 中国的神学. *Teologia chińska. Uwarunkowania kulturowe pojęć trynitarnych*, Opole 2012.

¹⁶ O sposobie wypowiedzi filozofów chińskich więcej pisze Feng Youlan, *Krótką historią filozofii chińskiej*, przekł. Michał Zagrodzki, Warszawa 2001, s. 14 nn.

¹⁷ François Jullien, *Pochwała nieokreśloności. Zapiski o myśli i estetyce Chin*, tłum. Beata Szymańska, Anna Śpiewak, Kraków 2006; tenże, *Drogą okrężną i wprost do celu. Strategie sensu w Chinach i Grecji*, tłum. Maciej Falski, Kraków 2006.

¹⁸ Dariusz Klejnowski-Różycki 柯達理, *Uwarunkowania filozofii i religijności chińskiej*, dz. cyt., s. 260-261.

¹⁹ Jost O. Zetsche, *Indigenizing the „Name Above All Names”: Chinese translations of Jesus Christ*, w: *The Chinese Face of Jesus Christ*, dz. cyt., s. 141-155.

²⁰ Tamże, s. 144.

²¹ Tamże, s. 145.

gmaticznego w języku chińskim. Nie tylko jakimi znakami oddali podstawowe pojęcia teologiczne, ale także jakie treści akcentowali, a jakie zostały pominięte. Od strony historycznej stela z Xi'an jest niezwykle świadectwem rozwoju pierwotnego Kościoła, rozmachu, z jakim działał, przychylności władców, dużej liczby mnichów. W niniejszym artykule zostaną wyeksponowane niektóre interesujące kwestie teologiczne.

3.1. Bóg

Chcąc nazwać Boga, w tekście steli użyto określenia 真主 *Zhēnzhǔ* „Prawdziwy Pan”, a także posłużono się imieniem Boga *Āluóhē* 阿羅訶 (w buddyzmie to „Arhat”). To określenie świadczy o syryjskich korzeniach autorów tekstu, którzy próbują fonetycznie oddać nazwę Bóg, w syryjskim Allah/Aloha *Āluóhē* 阿羅訶. Język syryjski jest językiem semickim, bliskim arabskiemu i hebrajskiemu, stąd też słowo „Bóg Jedyny” brzmi „Allah”, arabskie الله (może być wymawiane Ałah). Odpowiednikiem hebrajskim jest „Elohim”.

3.2. Trójca Święta

Wǒ Sānyī miào shēn wúyuán Zhēnzhǔ Āluóhē yú
我三一妙身无元真主阿羅訶歟?

Czyż taki nie jest nasz Bóg Aloha: Troista Jedność, tajemnicza osoba niezrodzona i prawdziwy Pan?

wǒ Sānyī 我三一 to pierwsze chińskie zapisane określenie na Trójcę Świętą. Składa się z wyrazów: ja + trzy + jeden. Stanowią one swoisty neologizm, gdzie *wǒ* 我 „ja” mogłoby oznaczać także „mój, moja”, albo skrótowo „nasza”. Owo *wǒ* 我 występuje także w kolejnym miejscu:

yúshì wǒ Sānyī fēngshēng jìngzūn
於是 我三一分身景尊

Tymczasem jeden awatar (osoba) naszej Trójcy...

„Troista Jedność” (*Sānyī* 三一) jest zatem określana jako „Nasza Trójca” (*wǒ Sānyī* 我三一). Jak się wydaje, owo „nasza” nie wskazuje jedynie na znaczenie dzierżawcze, ale na specyfikę owej „Troistej Jedności”, której znaczenia sama nazwa nie wyczerpuje. Samo *wǒ* 我 – „ja” może wskazywać tutaj na głęboką tożsamość jedynej trójstości, która jakoś stanowi jedno „ja”. Być może jest to sposób starotestamentalnego zapisu „Jestem, który Jestem”, owego „Jedynego, istniejącego w sposób konieczny Ja”.

Słowo Trójca pojawia się także w kontekście Ducha Świętego:

shè Sānyī jìnfēng wúyán zhī xīnjiào
設 三一淨風無言之新教

Przekazując przez Ducha Świętego („Czysty Wiatr”), inną osobę Trójcy, swą nową, niewysłowioną naukę, ...

Interesujące także wydaje się połączenie Trójcy i Drogi *Dào* 道:

Dào wéi guǎng xī yìng wéi mì, qiàng míngyán xī yǎn Sānyī

道惟廣兮應惟密，強名言兮演三一

Prawdziwa doktryna (Droga) jakże jest rozległa! Jej odpowiedzi są znikome. Jak trudno ją nazwać, aby objaśnić „Troistą Jedność”.

Tekst zapowiada trudność, niemożliwość wyjaśnienia dogmatu o Trójcy Świętej, tak jak trudno objaśnić, czym jest *Dào* 道.

3.3. Mesjasz

Chrystus jest przede wszystkim ukazany jako nauczyciel mądrości, który zniszczył śmierć i sprawił, że rozkwitło życie. Przedstawianie Jezusa jako mędrca (*shèng* 聖) jest charakterystyczne dla całego konfucjańskiego świata, nie tylko Chin, ale całej Azji Wschodniej²². Tekst steli nie używa słowa „Jezus” ani „Chrystus”, ale ze słowem „Mesjasz” wiąże wszystko, co przypisuje się Jezusowi Chrystusowi jako drugiej osobie/awatarowi Trójcy. On jest „Świetlistym Panem Świata”, stąd „Religia Światłości” jest z Nim związana. On ukazał się na ziemi jako człowiek, jest Świętym/Mędrce, którego porodziła Dziewica w Daqin (stąd też religia z Daqin). Mesjasz w tekście jest ukazany przede wszystkim jako mędrzec, który nauczał jak rządzić królestwem i rodziną, czyli jak sprawować władzę. Pojawia się wtedy, gdy człowiek utonął w ciemnościach, zszedł z drogi *Dào* 道, był niezdolny powrócić do swego domu. Mesjasz jawi się zatem jako ten, który naucza jak wejść z powrotem na drogę *Dào* 道. On nauczał o cnotach. Był ideałem chińskiego mędrca, który łączył w sobie uwewnętrznioną mądrość i uzewnętrznioną królewskość.

Słowo „Mesjasz” (彌施訶 *Míshīhē*) tekst steli oddaje za pomocą znaków oznaczających kolejno: wypełniać + nakładać + winić.

Yúshì wǒ Sānyī fēngshēng jìngzūn mí shī hējí yì zhēnwēi tóngrén chūdài

於是 我三一分身景尊弥施訶戰隱真威，同人出代。

Tymczasem jedna z osób [dosł. sobowtór, awatar] naszej Trójcy, Mesjasz, który jest Świetlistym Panem Świata, ukazał swój prawdziwy majestat i ukazał się na ziemi jako człowiek.

²² Jonathan Tan Yun-ka, *Jesus, the Crucified and Risen Sage. Constructing a Contemporary Confucian Christology*, w: *The Chinese Face of Jesus Christ*, ed. Roman Malek, Vol. 3b, Sankt Augustin 2002, s. 1481-1513.

3.4. Duch Święty

Duch Święty został określony słowem „wiatr” *feng* 風. Jest to pierwsze chińskie zapisane określenie na Ducha Świętego.

shè Sānyī jìnfēng wúyán zhī xīnjiào,
táo liáng yòng yú wú zhèng xìn
設 三一淨風無言之新教，陶良用於正信。

Przekazując przez Ducha Świętego („Czysty Wiatr”), inną osobę Trójcy, swą nową, niewysłowioną naukę, dał człowiekowi zdolność do czynienia dobra poprzez prawdziwą wiarę.

Fēng 風 to wiatr, bryza. Obraz znaku wskazuje na owada, który rodzi się przez tchnienie (z fonetycznym komponentem niezmiernego placu). Oznacza zwyczaj, praktykę, styl, przyzwyczajenie, modę, reputację, tchnienie²³. Późniejsze teksty odeszły od tego ujęcia Ducha Świętego określając Go *Shèngshén* 聖神 (katolicyzm) i *Shènglíng* 聖靈 (protestantyzm).

3.5. Krzyż

Krzyż jest pierwszym zwracającym na siebie uwagę symbolem w kompozycji omawianej steli. Znajduje się w górnej części tablicy, umieszczony w kwiecie lotosu w chmurach. Takie graficzne przedstawienie stanie się charakterystycznym symbolem chrześcijaństwa azjatyckiego, które wyraża się w filozofii buddyjskiej czy daoistycznej. W tekście słowo „krzyż” oddano znakiem liczby dziesięć (*shí* 十)²⁴, które w tekście nestoriańskim raz przyjmuje znaczenie liczby dziesięć, innym razem oznacza krzyż. Znak ten może też oznaczać dużą ilość, długość czasu albo też stan osiągnięcia pewnego szczytu. Chociaż w tekście steli jest mowa o krzyżu, to jednak nie ma mowy o ukrzyżowaniu Chrystusa i jego zmartwychwstaniu.

„Zakreślając krzyż wytyczył cztery strony świata”.
„Jego ministrowie noszą krzyż jak pieczęć”.

Krzyż w tekście steli wyraża wszechogarniającą moc Boga, dosięgającego wszystko (cztery strony świata). Krzyż, noszony jako pieczęć przez ministrów Chrystusa, oznacza bardziej ich wpływ na cztery strony świata, powszechność zbawienia bez rozróżnienia na rasy czy status społeczny, aniżeli narzędzie kaźni. Cześć, jaką na Wschodzie oddaje się chwalebnyemu Pantokratorowi, miesza się z duchowymi wysiłkami czystości wewnętrznej, charakterystycznymi dla tradycji buddyjskich, dominujących w tamtej epoce. Wyrażenia zawarte w tekście były w VIII w. powszechnie używane we wszystkich ośrodkach religijnych, które wyznaczały

jedwabny szlak od Bliskiego Wschodu aż po odległą stolicę dynastii Tang, jaką był Chang’an, aktualnie Xi’an.

3.6. Chrzest

Tekst mówi o chrzcie jako kąpieli-zanurzeniu w wodzie i Duchu (*fǎ yù shuǐ fēng* 法浴水風, dosł.: reguła/prawo – kąpiel – woda – wiatr [duch]).

Jego Prawo to zanurzenie w wodzie (chrzest) i w Wietrze (Duchu), obmywające z próżnych urojeń i oczyszczające ludzi, aby mogła zakręlować biel ich natury.

Jest to pierwsze chińskie określenie chrztu, które jest regułą/prawem chrześcijan, wiąże chrzest z Duchem Świętym i konieczną kąpielą w wodzie. Jest czymś, co oczyszcza od „próżnych urojeń”, czyli wprowadza w realność, rzeczywistość i odsłania prawdziwą naturę ludzi (biel/czystość ich natury).

3.7. Eucharystia

W tekście jest mowa o „ofierze bezkrwawej”, którą składają chrześcijanie siódmego dnia.

qī rì yī jiàn 七日一薦

Raz na siedem dni mają bezkrwawą ofiarę.

Można by przetłumaczyć także: „raz na siedem dni wznoszą kielich”.

W różny sposób można było oddać owo określenie na ofiarę chrześcijan, ale nestoriańscy chrześcijanie wybrali znak *jiàn*. Znak ten oznacza: pastwiska, słomiane, skręcane maty, miot (zwierząt), ofiarować, przedstawiać, sprawować ofiarę dla ducha, ofiara, dary ofiarne, pasza, polecać, rekomendować, pocieszający, pocieszenie, od nowa, po raz kolejny, kilka razy, wielokrotnie, piolun, przemieścić, rzeźnik, stawać na drodze (zagradzać, korkować), mata słomiana, na której kładzie się przedmioty, zbierać, gromadzić, jednoczyć²⁵.

W obrazie znaku *jiàn* znajdziemy u góry trawę spożywaną przez narysowane na dole mityczne zwierzę o nazwie *jiān* 麋²⁶ (dziś: *xièzhì* 獐), podobne do zwierzęcia o głowie przypominającej głowę jelenia z ciałem bestii z pazurami europejskiego jednorozca. Czasem przedstawiane jak jednorogi smok z pazurami, hybryda lwa i smoka. Wierzono, iż jako wszechwiedzące posiada zdolność odróżniania prawdy od fałszu, zła od dobra, zalet od wad²⁷.

²³ Rick Harbaugh, 中文字譜 [Zhōngwén zì pǔ], *Chinese Characters. A Genealogy and Dictionary*, Yale 1998, 47-4.

²⁴ Dariusz Klejnowski-Różycki, *Krzyż w Chinach*, „Katecheta” R. 56 (2012), nr 2, s. 63-66.

²⁵ *Le Grand Ricci numérique. Dictionnaire encyclopédique de la langue chinoise*, vol. 1, Paris 2010, nr 1581.

²⁶ Rick Harbaugh, 中文字譜, *Chinese Characters...*, dz. cyt., 179-6.

²⁷ W czasach chińskiej dynastii Ming i Qing urzędnicy państwowi nosili ubrania i nakrycia głowy z wyszywanymi wizerunkami *xiezhi* jako symbolu prawdy i sprawiedliwości. Najwcześniejsze wzmianki o *xiezhi* rzekomo mają pochodzić z czasów legendarnego

Znak ten odnajdziemy także w takich sformułowaniach, jak: *jiàn hé* 薦盒 – chińskie naczynie rytualne, najczęściej drewniane, na konsekrowane wino stawiane na ołtarzu czy kadzielnicy. Stosowane w świątyniach, na pomnikach przodków lub na ołtarzach domowych, rodzinnych, zazwyczaj było bogato rzeźbione, zdobione. Drugi znak tego wyrazu ukazuje ołtarz, wskazuje bardziej na miejsce, na którym kładzie się owo święte naczynie. Kolejnym wyrazem, w którym znajdziemy ów znak jest *jiàn chuí* 薦椎 – *sacrum vertebrale*, kość krzyżowa, stąd znak *jiàn* 薦 będzie przyjmował znaczenia: krzyżowy, sakralny, a znak 椎 określa kręgosłup (wymawiany jednak: *zhū*).

Znak *jiàn* 薦 jest pierwszym chińskim zapisem określającym misterium Eucharystii, dzisiaj najczęściej nazywanym przez katolików *gǎn'ēnjì* 感恩祭 (wdzięczność + ofiara) albo *Shèngtǐ* 聖體 (święte ciało; ciało Chrystusa), czasem łączonym ze sformułowaniem *shèngshì* 聖事: sakrament (sakrament Eucharystii); protestanci mówią o *shèngcānlǐ* 聖餐禮 (święty + posiłek + ceremonia), tzn. o ceremonii świętego posiłku. Można podziwiać inwencję, jaką wykazali się Chińczycy nestorianie, określając po raz pierwszy Eucharystię znakiem oznaczającym naczynie na konsekrowane wino przy oddawaniu czci przodkom.

3.8. Szatan

Określenie szatana (*Suōdān* 娑彈) zostało oddane fonetycznie za pomocą znaków chińskich, których treść może budzić zdziwienie²⁸. Pierwszy znak 娑 *suō* ukazuje kobietę (na dole) zmienną jak przemieszczający się piasek i oznacza taniec²⁹. Drugi znak 彈 *dān* jest złożony: przywołuje po lewej obraz zmierzchu, półksiężycy (księżycy zaciemnionego)³⁰, chorych kości, piekła³¹. Po prawej stronie usta, krzyk, opróżniona szufla, łopata³². Znak ten w całości głównie oznacza: opróżnić do końca, zużyć zupełnie. Ponieważ w przebiegu historii Chin używano znaków zamiennie bez żadnych albo

też z różnymi kluczami³³, znak ten mógł też znaczyć: cały (*dān* 單), czynić chorym, uśmiercać, popaść w chorobę (*dān* 癘), a także strach (*dān* 憚).

3.9. Osoba jako awatar. Wpływy buddyjskie

Awatar jest to słowo oznaczające zstąpienie, zejście, inkarnację. Używane jest w hinduizmie na określenie wcielenia (inkarnacji) bóstwa, które zstępuje z nieba na ziemię w postaci śmiertelnej – ludzkiej, zwierzęcej lub hybrydalnej, w celu przywrócenia ładu na ziemi (dharma). Ze względu na brak pojęcia osoby pierwi chrześcijanie w Chinach odwołali się do terminologii buddyjskiej pochodzącej z hinduizmu. Słowo *fēnshēn* 分身 można przetłumaczyć jako awatar; współcześnie tłumaczone jest jako sobowtór (niem. *Doppelgänger*).

Yúshì wǒ sānyī fēnshēn jìngzūn míshīhējī yǐn zhēnwēi tóngren chūdài

於是 我三一分身景尊弥施訶哉臧真威，同人出代。

Tymczasem jeden awatar naszej Trójcy,

Mesjasz, który jest Świetlistym Panem Świata, ukazał swój prawdziwy majestat i ukazał się na ziemi jako człowiek.

Terminologia buddyjska ujawnia się w wielu fragmentach: Mesjasz jako Świetlisty Pan Świata, Awatar/sobowtór *fēnshēn* 分身 (ale nie: *huàshēn* 化身³⁴), który ustanowił regułę ośmiu cnót, oczyścił naturę ludzką z pyłu, wezwał do doskonałości, otworzył szeroko Trzy Bramy (cnoty), w łodzi miłosierdzia wznosił się do pałacu światłości, zabierając wszystkie istoty rozumne. Istnieje wiele obrazów wprost zaczerpniętych z tradycji buddyjskiej mahajany Czystej Krainy (*jìngtǔ* 淨土). Podążając za tą szkołą przyjmuje się, że dusze przekraczają ocean cierpienia, aby oczekiwać raju Zachodu, Czystej Krainy, gdzie króluje Amitabha, Budda Nieograniczonego Światła.

Należy podkreślić jednak, że słownictwo dotyczące kwestii osoby nie jest do końca określone w niniejszym tekście, ponieważ gdy jest mowa o Duchu Świętym, inny znak sugeruje termin osoby. Wydaje się, że tekst ten, ze względu na związek z teatrem, jest bliższy śródziemnomorskiej wrażliwości (persona).

shè sānyī jìngfēng wúyán zhī xīnjiào

設 三一淨風無言之新教

Przekazując przez Ducha Świętego („Czysty Wiatr”), inną osobę Trójcy, swą nową, niewysłowioną naukę...

władcy Chin o imieniu Shun (2258–2208 przed Chr.), który według tradycji wprowadził w życie pierwszy kodeks prawny w kraju. W starożytnej mitologii chińskiej *xiezhì* towarzyszył bogowi sprawiedliwości Gao Yao, nazywanemu też Tingjian, w rozstrzyganiu trudnych sporów prawnych, w których *xiezhì* nieomylnie wskazywał kłamcę lub winnego, przebijając go swoim rogami.

²⁸ Dariusz Klejnowski-Różycki, *中国的神学. Teologia chińska...*, dz. cyt., s. 47 nn.

²⁹ Rick Harbaugh, *中文字谱, Chinese Characters...*, dz. cyt., s. 29-17.

³⁰ Tamże, 72-1.

³¹ Tamże, 133-12.

³² Tamże, 136-2.

³³ Klucze to elementy znaków chińskich, według których układane są słowniki pisma chińskiego. Po chińsku nazywają się *bùshǒu* 部首, czyli „nagłówki części” (słownika).

³⁴ *Huàshēn* 化身 to chińskie słowo (z buddyzmu) na określenie inkarnacji w religiach dharmicznych. Oznacza ono jedno z wcieleń przyjmowanych przez żywą istotę (duszę) w cyklu samsary.

Co prawda znak *jìng* 淨 przetłumaczyłem jako „inna osobę Trójcy”, to jednak trzeba zauważyć ograniczenia takiego tłumaczenia. Znak *jìng* 淨 (we współczesnej chińszczyźnie 淨) znaczy czysty, kompletny. Składa się z klucza wody i fonetycznego znaku ciągnącej, szarpiącej ręki, wyrażającej spór, kłótnię, walkę.

Znak *jìng* 淨, za pomocą którego został oddany związek między Trójcą *Sānyī* 三一 a Wiatrem/Duchem Świętym *fēng* 風, oznacza: czystość, jasność, niezużycie, niepokalaność, oczyszczenie, całkowicie rozebrany, nagi, pusty, czyniący miejsce, czysty dochód, korzyść, cenę, zysk, niezmienny, całościowo, jedynie, cichy, spokojny. Oznacza także w terminologii tradycyjnego teatru chińskiego trzecią z czterech kategorii ról: jest to rola *jìngxì* 淨戲 (osoba męska z obliczem mocno umalowanym, której wygląd w jaskrawych kolorach wyraża żywotność i władzę, moc uczuć i działania)³⁵.

Na podstawie obu terminów dotyczących Dru-giej i Trzeciej Hipostazy Trójcy należy stwierdzić, że słowo, które można przetłumaczyć jako „osoba”, jest odmiennie wyrażone dla każdej z osób, bardziej podkreślając ich odmienność niż podobieństwo w aspekcie „bycia osobą”.

Dzisiejsze chińskie określenie Trójcy to *Sānwèiyītǐ* 三位一體, oznacza trzy osoby (dosł. pozycje, miejsca zajmowane przez osoby ludzkie) w jednej substancji (naturze Bożej)³⁶. Znak *tǐ* 體 jest piktogramem złożonym z kości *gǔ* 骨 oraz rytualnej wazy ofiarnej *lǐ* 豊 z zawartością *qū* 曲 drewna w naczyniu pod pokrywą³⁷. Znaczenia tego znaku to: ciało, kształt, forma, jednostka, byt, styl, system, substancja, esencja, teoria (w odróżnieniu od praktyki).

3.10. Cnota. Wpływy konfucjańskie

Istnieje w tekście dużo treści aretologicznych, co jest charakterystyczne dla kontekstu cywilizacji chińskiej i ideałów konfucjańskich.

Z podobnymi zabiegami spotkamy się także w sutrach chrześcijańskich, jak np. w *Sutrze Jezusa Mesjasza* (*Xùtīng míshìsuǒ jīng* 序聽迷詩所經). Chińskie transliteracje dotyczą także jednego lub dwóch słów pochodzenia sanskryckiego, np. swastyka³⁸ i dasa³⁹. Istnieje również perskie słowo oznaczające niedzielę.

³⁵ *Le Grand Ricci...*, dz. cyt., nr 1698.

³⁶ Rick Harbaugh, 中文字譜, *Chinese Characters...*, dz. cyt., 39-28.

³⁷ Tamże, 70-87.

³⁸ Nazwa *swastyka* pochodzi z sanskrytu i oznacza „przynoszący szczęście” (*swasti* – „powodzenie, pomyślność”, od *su* – „dobry” i *asti* – „jest”, -ka – sufiks rzeczownikowy). W Chinach znak swastyki 卍 pojawił się ok. 2000 lat temu, wraz ze sprowadzeniem buddyzmu z Indii. Za czasów dynastii Tang, z woli jedynej w historii Chin kobiety-cesarza Wu Zetian znak ten trafił do chińskiego pisma wraz z wymową „wan”, zapożyczoną od znaku 萬 (dosł. dziesięć tysięcy). Dziesięć tysięcy jest w Chinach sym-

W tekście z Xi’an czytamy o Mesjaszu, który przez Ducha Świętego:

*Zhì bā jìng zhī dù, liàn chén chéng zhēn.
Qǐ sān cháng zhī mén, kāi shēngmiè sǐ.*

制八境之度，鍊塵成真。

啟三常之門，開生滅死。

Ustanowił osiem cnót/zaleceń, oczyścił naturę ludzką z pyłu i wezwał do doskonałości. Otworzył szeroko drzwi Trzech Bram (cnót) i wprowadził życie, a zniszczył śmierć.

Interesujący jest akcent położony nie na to, że Mesjasz „wprowadził życie, a zniszczył śmierć” przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie (o czym nie ma mowy w tekście), ale przez wprowadzenie nauki o cnotach i wezwanie do doskonałości. Zarysowuje się tu charakterystyczny aż do dzisiaj rys myśli chińskiej, związanej z ideałem człowieczeństwa, rozumianego jako zdobywanie cnót. Osiem cnót/reguł może być związanych z ośmioma błogosławieństwami albo też cnotami będącymi przeciwieństwem ośmiu wad (*okton logismoī*). Trzy Bramy, jak się wydaje, to wiara, nadzieja i miłość.

3.11. Święty = mędrzec

Słowo „święty” jest tożsame ze słowem „mędrzec” *shèng* 聖, które można także przetłumaczyć jako „prorok”. Tekst steli niejako „chrzci” chińskie słowo wyrażające pewien ideał człowieczeństwa, różnie definiowany przez konfucjanizm, daoizm czy buddyzm. Z rysunku znaku, czyli na gruncie samej etymologii, można zauważyć, że ten znak jest złożony z trzech mniejszych znaków: *ěr* 耳 ucho oraz fonetyczne: *chéng* 呈 (uczyć, nauczać, pokazywać, wyjaśniać), które jest także złożone z: *kǒu* 口 usta i *wáng* 王 król (według Harbaugha jest to starożytne *cheng* obrazujące człowieka jako żołnierza, stojącego na ziemi, oznacza „dobry”)⁴⁰. *Shèng* 聖 zatem to ktoś, kto słucha, przemawia, zawiera w sobie ideę nauczania i królewskości. A znak króla *wáng* 王 oznacza kogoś, kto łączy niebo z ziemią. Dlatego też znak *shèng* 聖 bardzo dobrze ilustruje ideę biblijnego proroka, jako kogoś, kto słuchając nieba, przekazuje ustami ziemi polecenia z góry.

bolem pełni, kompletności, a znaczenie znaku 卍 to „pomyślne zgromadzenie dziesięciu tysięcy cnót” (吉祥萬德之所集). Mnich Xuanzang, jeden z najważniejszych chińskich tłumaczy literatury buddyjskiej w epoce Tang, tłumaczył znaczenie swastyki terminem 德 (cnota). Z tej epoki pochodzi także stela z Xi’an, która używa tego samego terminu na pojęcie cnoty. Wolfram Eberhard, *Symboli chińskie. Słownik. Obrazkowy język Chińczyków*, tłum. Renata Darda, Kraków 2007, s. 244.

³⁹ W tekście występuje słowo 達婆 *dásuǒ*, które dziś pisze się: 達薩 *dásà*, oznaczające „sługę”, „niewolnika”, a w sensie religijnym szczególnie oddaną nabożność.

⁴⁰ Rick Harbaugh, 中文字譜, *Chinese Characters...*, dz. cyt., 70-36; 70-42; 70-45.

W tekście steli z Xi'an „nośnikami” chrześcijaństwa są owi *shèng* 聖 święci/mędrzy. Bez nich chrześcijaństwo nie rozprzestrzeniałoby się. W tekście liczba pojedyncza czy mnoga nie ma większego znaczenia, chodzi o samą ideę:

*Wéi Dào fēi shèng bù hóng, shèng fēi Dào bù dà.
Dào shèng fú qì, tiān xià wén míng.*

惟道非聖不弘，聖非道不大。道聖符契，天下文明。

Droga (*Dao*) nie rozprzestrzeniłaby się, gdyby nie było świętych, a święci nie byłiby tak wielcy, gdyby nie Droga (*Dao*). Odkąd święci i Droga (*Dao*) są zjednoczeni jak dwie połowki, odtąd świat jest cywilizowany i oświecony.

Każdy w jakimś stopniu ucieleśnia cnoty, zwłaszcza cnotę humanitarności, ale mędrzec *shèngrén* 聖人 aktualizuje ją w sposób pełny, stając się wzorem postępowania dla przyszłych adeptów trudnej sztuki moralnego rozwoju, stąd często tłumaczy się *shèngrén* 聖人 jako „święty”. W tradycji chińskiej racja tej świętości jest inna niż w chrześcijaństwie: nie polega na więzi z Bogiem, uczestnictwie w życiu Bożym, ale na moralnym wysiłku zdobywania cnót, przez co człowiek staje się wzorem dla innych. Tylko w tym aspekcie *shèngrén* jest podobny do chrześcijańskich świętych⁴¹.

Przetłumaczenie tego fragmentu z użyciem liczby pojedynczej może posiadać dodatkowe konotacje chryzologiczne. Jedynym Świętym jest Jezus Chrystus, Przedwieczny Logos, który w kulturze chińskiej może być utożsamiany z *Dao*. W Jezusie Chrystusie – Jedynym Świętym – nastąpiło doskonale zjednoczenie z *Dao*, „jak dwie połowki”. Być może w tym fragmencie można odnaleźć echa sporów monofizycznych związanych z dwiema naturami Chrystusa. Syryjscy mnisi byli monofizytami.

3.12. Doktryna jako 道 *Dào*. Wpływy daoistyczne

Doktrynę chrześcijańską nazwano po prostu Droga – *Dào* 道, co w powyższym tłumaczeniu zostało najczęściej oddane słowem „doktryna” lub „Droga”. Chrześcijaństwo nazwano „Religią Światłości”. Autorzy tekstu steli wprost identyfikują *Dào* 道 z chrześcijaństwem:

*Zhēn cháng zhī Dào, miào ér nán míng,
gōng yòng zhāo zhāng, qiáng chēng jìngjiào.*

真常之道，妙而難名，功用昭彰，強稱景教。

Ta Droga (*Dao*) czysta i niezmienna jest tajemnicza, trudna do nazwania, ale jej chwała jaśniej takimi blaskiem w naszych staraniach i nazywamy ją Religią Światłości.

Tekst nestoriański wprost polemizuje z klasycznym tekstem daoistycznym *Dàodèjīng* 道德經 Laozi⁴². Początek dekretu cesarskiego jest modyfikacją daoistycznego przesłania „Księgi Drogi i cnoty”:

Dào kě dào, fēicháng dào.

Míng kě míng, fēicháng míng.

道可道，非常道。名可名，非常名。

Dao, które może być nazwane, nie jest wiecznym *Dao*.

Nazwa, która może być nadana, nie jest wieczną nazwą.

Cesarz Taizong w swym dekrete z 638 r. pisze tak:

Dào wú cháng míng, Shèng wú cháng tǐ,

Suí fāng shè jiào, Mì jì qúnshēng.

道無常名，聖無常體，隨方設教，密濟群生。

Dao nie ma stałej nazwy.

Mędrzec/święty nie ma stałej przestrzeni/terytorium. Nauczanie ma znaleźć każdą przestrzeń,

Lud ma osiągnąć (przejść przez) tajemnicę życia.

Chociaż *Dào* 道 jest nieuchwytny, nieopisane, tajemnicze, to jednak ma sobie znaleźć miejsce wszędzie w cesarstwie, ponieważ zawiera tajemnicę życia. Cesarz dobry dla swojego ludu pragnie, by wszyscy tej tajemnicy życia doświadczyli, a jej nośnikami są święci, którzy mają pełną swobodę rozprzestrzeniania się. Nauka/doktryna/*Dào* 道, identyfikowana w tym tekście z nauczaniem chrześcijan, ma być przyjęta wszędzie.

Ewidentne nawiązanie do tradycji daoistycznej i konfucjańskiej zawiera końcówka dekretu cesarskiego:

Zōng zhōu dé sàng, Qīng jià xi shēng.

Jù Táng dào guāng, Jìng fēng dōng shàn.

宗周德喪，青駕西昇。

巨唐道光，景風東扇。

Kiedy cnota sławnego domu Zhou została przyćmiona, jeździec na lazurowym wołu skierował się na Zachód. Ale Droga na nowo ukazała swój blask, gdy wielka dynastia Tang zaczęła panować, gdy wiatr Religii Światłości powiał ku Wschodowi.

Złoty wiek dynastii Zhou był wysławiany przez Konfucjusza: jest to mit doskonałej harmonii między niebem a ziemią. Sposób życia ludzi na ziemi odbywał się według zasad Niebios, a państwo jaśniało blaskiem. Zachodnia dynastia Zhou panowała w latach 1046–770 r. przed Chr. Szkoła konfucjańska próbowała bezskutecznie przywrócić ów starożytny, wyidealizowany porządek poprzez zachowanie rytuałów i moralność dobrze uporządkowanych relacji międzyludzkich.

Lazurowy jeździec (czasem „czarny jeździec”) przywołuje inną wielką szkołę mądrości chińskiej, tę

⁴¹ Dariusz Klejnowski-Różycki, „Święty” w kulturze chińskiej, „Ethos” R. 27 (2014), nr 1(105), s. 115 nn.

⁴² Laozi. *Księga dao i de z komentarzami Wang Bi*, tłum. Anna Iwona Wójcik, Kraków 2006, s. 26.

związaną z Laozi. Legenda mówi, że na początku VII w. przed Chr. Laozi, mając 160 lat, opuścił dwór Luoyang, który grzął w dekadentkich obyczajach. Wsiadłszy na rydwan ciągnięty przez czarnego woła przekroczył przełęcz Hangu, która otwiera wielkie przestrzenie Zachodu. Na prośbę Yinxi, stróża przełęczy, zostawił mu testament duchowy w postaci 5000 znaków, *Daode jing*, zachowany w Louguantai. Wyciągając wnioski z braków moralności konfucjańskiej, Mistrz Dao próbował powrócić w zupełnej prostocie do ożywiających źródeł wszechświata, ponad skostniałymi podziałami. Kult Laozi rozwijał się w pierwszych wiekach po Chr. i przybrał formę religii daoistycznej. Władcy dynastii Tang postrzegali Laozi jako swego przodka. Kapłan Jingjing pisze w tekście steli z Xi'an, że rydwan Laozi oddalił się na Zachód, a Religia Światłości właśnie stamtąd przyszła. Tekst metaforycznie sugeruje, że chrześcijaństwo jest nowym wcieleniem *Dào* 道. Stąd też cała doktryna chrześcijaństwa w tekście steli jest prezentowana jako *Dào* 道. Sama struktura tekstu, odnosząca się na początku do Księgi Rodzaju, jest mocno oparta na daoistycznej wizji świata. Bóg jest „początkiem początków”, *Dào* 道 wszechświata, czystą jednością, niepodzielnością; wprowadził w ruch pierwotne tchnienie i wytworzył drugie *principium*, zasadę. Jednak ta doktryna jest wprost odniesiona do tradycji biblijnej i soborowej: jedna Trójca, tajemnicza, niezrodzona. Zaakcentowany został temat oddzielenia światła od ciemności, najprawdopodobniej pod wpływem perskiej tradycji religijnej. Persowie widząc blask gwiazdy przybyli oddać cześć wcielonemu Bogu poprzez złożenie Mu darów.

3.13. Hierarchia

Ministrowie Mesjasza, owi *shèng* 聖, uderzając w drewniany dzwon, oznajmują dobrą nowinę na czele z konfucjańską cnotą humanitarności *rén* 仁. Drewniany dzwon jest charakterystyczny dla mnichów buddyjskich, stąd dowiadujemy się, że mnisi chrześcijańscy przejęli buddyjską tradycję. Pojawiają się także inne elementy zrozumiałe w kontekście chińskim, jak broda, tonsura, wyrzeczenia i asceza życia⁴³. W tekście steli czytamy:

Yìn chí shí zì, Róng sì zhào yǐ hé wú jū. Jī mù zhèn rén huì zhī yīn, dōng lǐ qù shēng róng zhī lù. Cún xū suǒ yǐ yōu wàiháng, xuē dǐng suǒ yǐ wú nèiqíng.

印持十字，融四照以合無拘。

擊木震仁惠之音，東禮趣生榮之路。

存鬚所以有外行，削頂所以無內情。

Jego ministrowie noszą krzyż jak pieczęć. Podróżują w cztery strony świata i zbierają zabłąkanych.

Uderzając w drewno oznajmują dobrą nowinę miłości (humanitarności, życzliwości). Zwracają się ku Wschodowi podczas swych ceremonii, wędrują drogą życia i chwały. Pozwalają rosnać brodom na znak ich publicznej posługi, ale golą czubek głowy (tonsura), aby pamiętać, że nie mają egoistycznych pragnień.

Golenie głowy jest także zrozumiałe w mniszej tradycji buddyjskiej, jako wyraz odejścia od świata, ascezy, ogołocenia.

Spotykamy także dwa razy tekst mówiący o fioletowej sutannie, co znaczy, że mamy do czynienia ze strukturą zhierarchizowaną. Wśród chrześcijan są nie tylko wierni i mnisi, ale także biskupi.

* * *

Jeden z pierwszych chrześcijańskich tekstów utrwalony w znakach chińskich, znany jako stela z Xi'an, jest istotny dla badań nad inkulturacją doktryny chrześcijańskiej w świecie mentalności bardzo odmiennej od europejskiej czy semickiej. Pierwsze istotne terminy teologiczne, za pomocą których zostały oddane pojęcia doktrynalne, stanowią ważne świadectwo wrażliwości teologicznej pierwszych chrześcijan. Pominięcie pewnych tematów z jednej strony (śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa), a wyakcentowanie innych (cnoty, kwestia związków i poparcie władzy cesarskiej), ukazują cechy mentalności chińskiej do dzisiaj odgrywające rolę w uprawianiu teologii i głoszeniu Jezusa Chrystusa w Państwie Środka. Tekst steli, ze względu na swą symboliczność, jest nieocenionym źródłem dla dalszych badań historycznych, dogmatycznych, międzyreligijnych i ekumenicznych.

Omawiany tekst ma wartość nie tylko historyczno-teologiczną, ale także może być wykorzystany w duszpasterstwie. Przy dużym wpływie azjatyckich koncepcji kosmologicznych i antropologicznych na zachodnią cywilizację, przy wzmożonej czujności i lęku egzorcystów, warto pamiętać, że chrześcijanie chińscy podjęli próbę „ochrzczenia” i ukazania chrześcijańskiego oblicza takich pojęć jak: *dao* (tao), awatar, *feng* (*shuǐ fēng*) i in. Próby ukazania chrześcijaństwa w kategoriach chińskich przez pierwszych chrześcijan w Państwie Środka, niejako wytyczają drogi wysiłków inkulturacyjnych, które mogą być wzorcowe także dla innych kultur.

Tekst chiński i tłumaczenie polskie sprawdzała i korygowała s. Franciszka Wang Xiuyue, siostra zakonna z Chin, mgr teologii UPJPII w Krakowie.

⁴³ *Light from the East. A Symposium on the Oriental Orthodox and Assyrian Churches*, ed. Henry Hill, Toronto 1988, s. 108-109.